

YENİ GÜN'DE CUMHURİYET

Yard. Doç. Dr. Nurettin GÜLMEZ*

ÖZET

Bu çalışmada, Ankara'da yayınlanan Anadolu'da Yeni Gün gazetesinin cumhuriyetin ilânı öncesindeki ve sonrasındaki gelişmeler incelenmeye çalışılmıştır. Yeni Gün gazetesinde çıkan haber, yorum ve makaleler, bu çalışmanın temel bilgi kaynağını meydana getirmiştir.

Yeni Gün gazetesi, Ankara'da yayınlanan Anadolu Hareketi yanlısı iki gazeteden birisidir. Bu gazetelerden Hakimiyet-i Milliye, Anadolu Hareketi'nin yayın organıdır. Anadolu'da Yeni Gün ise, daha bağımsız bir karakter taşımaktadır. O nedenle olaylara bakış açısı daha fazla dikkat çekicidir. Ama, millî egemenlikten, bağımsızlıktan yana ve inkılâpçı bir gazetedir.

Yeni Gün, cumhuriyetin ilânından iki ay önce başlayan, 27 Eylül 1923'ten itibaren hızlanan ve 1923 yılı Kasım ayı sonlarına kadar devam eden cumhuriyet tartışmalarının merkezinde yer almıştır. Bu tarihten sonra tartışma, hilâfet konusu ağırlıklı devam etmiştir. Yeni Gün, cumhuriyetin ilânına kadar “Cumhuriyetin ilân edilmesi diye bir şey yok” ve cumhuriyetin ilânından sonra da “Zaten üç buçuk yıldır cumhuriyet vardı, yapılan var olanın adının konulmasından ibarettir” diyen bir politika izlemiştir.

İyi bir cumhuriyet taraftarı olan Yeni Gün, Teşkilât-ı Esasiye Kanunu'ndaki değişiklik çalışmalarını, Ankara'nın başkent olmasını, hükümet bunalımını ve Rauf Beyin cumhuriyetin ilânı üzerine yaptığı açıklamaları bahane olarak kullanıp Ankara'ya ve cumhuriyete saldıran İstanbul basınına karşı önemli bir mücadeleyi yürütmüştür. Hükümeti daha kararlı olmaya, inkılâplara saldıranların üzerine gitmeye ve hatta onların başlarını koparmaya çağırmıştır. Tam bir inkılâpçı gibi hareket etmiştir.

Anahtar Kelimeler

Anadolu'da Yeni Gün, Cumhuriyetin İlânı, Ankara, Anadolu Hareketi, Cumhuriyet, İstanbul Basını.

* Celal Bayar Üniversitesi Eğitim Fakültesi Öğretim Üyesi.

THE REPUBLIC IN THE YENİ GÜN

ABSTRACT

In this essay, the viewpoint of the Anadolu'da Yeni Gün, published in Ankara, about the developments relating to the proclamation of the republic has been studied. The news, comments, and articles concerning the republic published in this newspaper have been the source of this study.

The Yeni Gün, was one of the two newspapers which were published in Ankara and had a policy in favour of the Anatolian Movement. Of the two newspapers, the Hakimiyet-i Milliye was the newspaper of the Anatolian Movement, whereas the Anadolu'da Yeni Gün was of a more independent character. For that reason, its views about the events attract more attention. However, it is a revolutionary newspaper in favour of the national sovereignty and independence.

The Yeni Gün was in the center of discussions beginning two months before the proclamation of the republic and accelerating from the 27th of September 1923 on and continuing till the end of November 1923. After this date, the discussions continued heavily on the topic of caliphate. The Yeni Gün followed a policy saying “There is noting like the proclamation of the republic” before its proclamation, and “The republic has existed for three and a half years, what was done just consist of names giving to the thing that was present” after its proclamation.

The Yeni Gün, a warm supporter of the republic, fought against the Istanbul newspapers which attacked Ankara and the republic. Under the pretext of the changes in the constitution, Ankara's being the capital and the governmental crisis, and also Rauf Beys explanations over the proclamation of the republic. It also summoned the government to be more determined, to suppress the ones who attacked the revolutions, and, in fact, to cut their heads off. It acted just like a revolutionist.

Key Words

Anadolu'da Yeni Gün, The Proclamation of the Republic, Ankara, Anatolian Movement, Republic, İstanbul Press.

Giriş

Thomson tarihi; “belli bir entelektüel deney, eğitim değeri yüksek olan bir zihinsel terbiye biçimi ve insan davranışlarına tam bir nüfuz ile kişinin yaşamını değiştirebilen bir hayal ve anlayış dinamizmi”¹ olarak görmektedir. Yani tarih, insan deneyimlerinin laboratuvarı, karşılaştırmalar yapmanın ve zihni olgunlaştırmanın malzeme deposu ve kişilerin davranışlarını değiştirebilen bir etki mekanizmasıdır. Bu güçlü mekanizmadan istenilirse entelektüel, duygusal ve moral açıdan güzel sonuçlar da çıkarılabilir. Eğitim ve kültür açısından insancıl yaklaşımlar da geliştirilebilir.²

Toplumların tarihlerine bakıldığında, bugün için kullanılacak çok sayıda yararlı örnek bulunabilir, kendimizi destekleyecek bilgiler ve belgeler sunulabilir. Elde edilen sonuçlar, toplum içinde ve toplumlar arasındaki çatışmaları körüklemek için kullanılmamalıdır. Ancak hafıza kaybına da engel olunmalıdır. Yani tarih, toplumların hafızasıdır. Bu hafızanın, kıymeti bilinmeli, buradaki birikimlerden geleceğin aydınlatılmasında ve yeni politikaların üretilmesinde yararlanılmalıdır. Amaç, kılıçları keskinleştirmek değil, entelektüel birikim oluşmasına bir miktar katkı sağlamaktır.

Dünyanın ilk kurulduğundan beri insanlar, düşünceye karşı düşünce ile değil, genellikle güçle karşılık vermişlerdir. İstenmediği ve sevilmediği halde bu hep böyle olmuştur. Her doğru, güzel ve iyi olanı almayı başarsaydık, hayatımızda acıların ve karanlıkların izbeleri olmazdı.

İşte bu konu üzerinde düşünen Sadri Ethem, “Hürriyet ve İctihada Dair” adlı makalesinde, o günkü koşullarda içinde bulunulan durumu şöyle özetlemektedir:

“Bugün şunlardan hangisini kabul edeceğiz?

a- Madem ki düşüncedir, bırakınız!

b- Yaşamak için tek bir yön ve tek bir düşünce gereklidir. Birden fazlasına darağacı!

¹ David Thomson, **Tarihin Amacı**, (Çeviren: Salih Özbaran), Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi yayınları, İzmir 1983, s. 3.

² Thomson, **a.g.e.**, s. 3-4.

Yüzyıldır bu iki düşünce mücadele halindedir. Bunların adları yeni ve eski, coğrafî adıyla Avrupalı ve Asyalıdır. Avrupa zekası ve bilimi ile Türk milleti, harika zaferini kazandıktan sonra önüne çıkan her engeli aşmaya mecburdur. Tarihin ve asırların bu gerçeği önünde garip bir hoşgörü ile oturanlar, ezeli satırdan başlarını kurtaramazlar. Bugün de bu ülkede maziye takılıp kalanlar ve gericiler, önce hoşgörümüze sığınarak yerleşmek ve sonra da bizi yenmek istiyorlar... Oluşum devresindeki bir devlet bunlara izin veremez... Halk yönetimine karşı saltanat ve irtica bir parti olarak çıkmaz... Biz millî egemenliği, şu veya bu ayrıntı noktasında farklı anlayan insanlara karşı hoşgörülü olabiliriz. Fakat milli egemenliğe ihanet eden her düşüncenin ve her teşkilâtın yeri, Türkiye topraklarının üstü değil altıdır.”³

Millî egemenlik ve halka dayalı bir yönetim konusu üzerinde hiçbir tartışmayı kabul etmeyen Yeni Gün; Rodos Kadısı Ferit Efendinin “Ankara’nın Hakimiyet-i Milliyesine Şaşarım” adlı bir kitap yazdığı halde bunu bastırarak yayınevi bulamamasına, Rodos’taki Türk dizgicilerin bu kitabın dizgisini kabul etmemesine, Rodos’ta yaşayan Türklerin galeyana gelmesine ve bunun üzerine kitabın Yunanistan’da bastırılmaya çalışılacağına, böyle bir kitabın basılsa bile okuyucu bulamayacağına işaret etmektedir.⁴

Kurtuluş Savaşı boyunca Yeni Gün’ün tartıştığı konuların başında hükümet şekli gelmektedir. Gerek TBMM’nin açılışından sonra 24 Nisan 1920’de alınan kararlar ve gerekse 20 Ocak 1921 tarihli Teşkilât-ı Esasiye Kanununun birinci maddesindeki “Egemenlik kayıtsız ve şartsız milletindir. Yönetim biçimi halkın doğrudan doğruya kendi kendisini yönetmesi ilkesine dayanır.” anlayışı, yeni sitemin nasıl olacağı konusunda açıkça bir fikir vermektedir. Bu yüzden Yeni Gün’de, halk hükümeti, milli egemenlik, demokratik yönetim ve bize benzeyen bir yönetim anlayışlarına sürekli vurgular yapılmıştır.⁵

Bu çalışmada, Ankara’da yayınlanan iki gazeteden biri olan Anadolu’da Yeni Gün gazetesinin cumhuriyetin ilânı öncesindeki, ilân sırasındaki ve

³ Sadri Ethem, “Hürriyet ve İçtihadı Dair”, *Anadolu’da Yeni Gün*, 3 Eylül 1923, s. 1.

⁴ *Anadolu’da Yeni Gün* (AYG), 12 Eylül 1923.

⁵ Nurettin Gülmez, *Kurtuluş Savaşı’nda Anadolu’da Yeni Gün*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 1999, s.384-389 ve s. 626-628.

sonrasındaki gelişmelere bakışı, olayların gelişmesinde ve sonuçlanmasındaki etkisi, cumhuriyetin ilânında düşünsel altyapının hazırlanmasındaki rolü ve çalışmaları, cumhuriyete sahip çıkışındaki gayretleri araştırılmıştır. Temel kaynak olarak, Eylül-Ekim-Kasım 1923 tarihlerinde Anadolu'da Yeni Gün gazetesinde yayınlanan yazı, haber, yorum ve makaleler alınmıştır.

Cumhuriyete Gidişte Aşamalar

Saltanattan sonra Cumhuriyetin İlânı'na giden yoldaki aşamalara baktığımızda, Mustafa Kemal Paşanın Neue Freie Presse muhabirine yaptığı açıklamayı, Teşkilât-ı Esasiye Kanunu üzerinde yapılan değişiklik çalışmalarını, Ankara'nın başkent olmasını ve hükümet krizinin ortaya çıkmasını görebiliriz. Cumhuriyeti hazırlayan bu yakın gelişmelerin her biri, Yeni Gün gazetesinde yankısını bulmuş ve geniş ölçüde tartışılmıştır. Tartışmalar sırasında, inkılâpların yapılmasından ve cumhuriyetten yana tavır koymuştur. Cumhuriyetin ilânına kadar, konuyu fazla karıştırmadan ve halkı galeyana getirecek açıklamalardan kaçınan yayınlar yaparken, cumhuriyetin ilânından sonra, cumhuriyetin ilân ediliş biçimine yönelik saldırıları göğüsleyen, cumhuriyete saldıranlara karşı darağacını hatırlatan yayınlar yapmayı tercih etmiştir.

Mustafa Kemal'in Neue Freie Presse Muhabirine Açıklamaları ve Cumhuriyet

Anadolu'da Yeni Gün gazetesinde cumhuriyet üzerine ilk tartışmaların başlaması, Mustafa Kemal'in Neue Freie Presse muhabiri Joseph Hans Lazar'a verdiği ve 27 Eylül 1923'de gazetelere yansıyan demeci sonrasına rastlamaktadır. Bundan önce de sistem konusu, Yeni Gün'ü sürekli ilgilendirmiş ve aralıklarla sistem konusundaki tercihlerin şekillenmesine etki etmeye yönelik yazılar yayınlamışsa da, cumhuriyete giden yolda 27 Eylül 1923 tarihi, sanki düğmeye basılan tarih olarak dikkati çekmektedir. Mustafa Kemal'in Neue Freie Presse muhabirine verdiği demeç, 27 Eylül 1923 tarihinde Ankara'da yayınlanan iki gazete olan Hakimiyet-i Milliye ve Anadolu'da Yeni Gün gazetelerinde tam metin olarak yayınlanmıştır.

Bu demecinde Mustafa Kemal; Teşkilât-ı Esasiye Kanununun birinci maddesindeki iki cümleyi bir kelime ile ifade etmekte ve birinci maddenin

anlamının cumhuriyet olduğunu, dünyadaki diğer cumhuriyetlerle Türkiye'deki cumhuriyetin bazı küçük şekil ayrılıkları dışında bir farkının olmayacağını, bu farklılardan birinin TBMM'nin yasama ve yürütme yetkisini kendi elinde bulundurmuş olmasının olduğunu, cumhurbaşkanından, başbakanından ve sorumlu bakanlardan oluşan yeni bir hükümet şeklinin kabul edileceğini ve Ankara'nın Türkiye Cumhuriyeti'nin başkenti olduğunu açıkça söylemektedir.⁶

Anadolu Ajansı'nın geçtiği bu demeç, bütün yurttaki gereken yankıyı bulmuştur. Tartışmalar bir anda ateşlenmiştir. Ancak Yeni Gün'ün başyazarı Yunus Nadi, cumhuriyet çevresindeki tartışmaları, İstanbul basınının bir abartısı olarak göstermiştir. Bu tarihten cumhuriyetin ilân edildiği güne kadar Yunus Nadi, cumhuriyetin yakında ilân edilmesi gibi bir durumun olmadığını, bu tartışmalara Ankara'dakilerin gülüp geçtiğini belirterek cevap vermiştir. Yunus Nadi'ye göre, Ankara basınının konuyla ilgilenmemesinin nedeni, cumhuriyet tartışmalarının hiçbir yeni gelişmeye dayanmamasıdır. Yunus Nadi, yeni yönetim şekline geçiş gibi bir çalışmanın olmadığını, Neue Freie Presse muhabirine Mustafa Kemal'in verdiği demeçte yeni bir gelişmenin bulunmadığını, bu demeçte Mustafa Kemal'in yönetim şeklinin dayandığı ilkeleri saydığını, bu ilkelerin de cumhuriyet olarak adlandırılabilirliğini söylediğini, bu açıklamalarla Neue Freie Presse muhabirinin Türkiye'nin yönetim şekliyle ilgili bir fikre sahip olmasını amaçladığını ve gerçekten de 23 Nisan 1920'den beri Türkiye'de cumhuriyetin var olduğunu yazmaktadır.

Ayrıca bu demeçte Mustafa Kemal'in, “cumhuriyeti ilân edeceğiz” demediğini belirten Yunus Nadi, İstanbul basınına konuyu abartmakla suçlamaktadır. “Belki içinde bulunduğumuz yönetim şekli cumhuriyettir.” sözünü açıklamaya çalışan Yunus Nadi, Türkiye'de cumhuriyet adına ilân edilecek yeni bir şey olmadığına vurgu yapmakta ve Türkiye'nin yönetim şeklinin 1921 Teşkilât-ı Esasiye Kanununa göre zaten cumhuriyet olduğunu açıklamaktadır. İstanbul basınına, 23 Nisan 1920'de kurulan TBMM'yi ve

⁶ AYG, 27 Eylül 1923, s.1, **Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri**, c.3, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 1989, s.86-89.

20 Ocak 1921 tarihli Teşkilât-ı Esasiye Kanununu iyi anlamaya çağırmaktadır. Yunus Nadi'ye göre önemli olan, bu tarihlerden beri işleyen sistemdir, sistemin adı değildir. Ancak istenirse sistemin adının konulabileceğini, cumhurbaşkanının seçilebileceğini, anayasada küçük birkaç değişiklikle sorunun çözümlenebileceğini, konuyla ilgili bir kanun tasarısının bir yıldır TBMM'de hazır tutulduğunu belirtmektedir.

Yunus Nadi, toplumu ilgilendiren konularda açıklık politikasının daha doğru olduğunu söyledikten sonra Mustafa Kemal'in toplumu bilgilendiren bu açıklamasına kayıtsız ve şartsız destek vermekte, cumhuriyeti ilân etmeye gerek olmadığını ve üç buçuk yıldır Türkiye'de zaten cumhuriyetin var olduğunu savunmaktadır.⁷

Neue Freie Presse muhbirine Mustafa Kemal'in verdiği demeçten önce Halk Fırkası'na sunulan ve Türkiye'nin cumhuriyetle yönetilmesi hakkındaki karar tasarısı, kamuoyunu hareketlendirmeye başlamıştı. Mustafa Kemal'in açıklamaları tartışmaları alevlendirmiştir. İzmir'de yayınlanan Şark gazetesi, 25 Eylül 1923 tarihli sayısında, cumhuriyeti gündeme getirmiştir. Yeni Gün, Şark gazetesindeki bu yazıyı konu edinerek şöyle bir açıklama yapmaktadır:

“Bu kararın bir fırka kararı olduğunu, bir karar niteliği taşımadığını takdir edemeyen ve cumhuriyet yönetimleri hakkında tam bir bilgi sahibi olmayan halkımızdan bir kısmı, bu cumhuriyet sorununu çeşit çeşit açıklamış ve hatta memnuniyetsizliğini açıklayanlar bile çıkmıştır. Fakat bize kalırsa hem tefsirde(açıklamada) ve hem de tesirde(etkide) acele ediyoruz.”⁸

Ahmet Rasim de, “Cumhuriyet oluyormuş. Pek âlâ.” diyerek başladığı bir yazısında, Ankara'nın tarih boyunca cumhuriyet merkezi olma gibi bir şansının bulunduğuna işaret etmekte, Sultan 1.Murat tarafından Ankara'nın fethi sırasında, bu şehirde bir âhiler Cumhuriyeti bulunduğundan ve TBMM Hükûmetine yeni bir şekil vermenin zamanı geldiğinden söz etmektedir.⁹

⁷ Yunus Nadi, “Hiç Yoktan Bir Mesele”, **AYG**, 30 Eylül 1923, s.1.

⁸ **AYG**, 27 Eylül 1923, s.1.

⁹ Ahmet Rasim, “Ankara, Eskiden Cumhuriyet Merkezi”, 1 Ekim 1923, s.3.

Yeni Gün, cumhuriyet zaten vardı, ilân edilecek bir şey yok anlayışını benimserken Ahmet Rasim, iyi ki cumhuriyet ilân ediliyor, böyle bir ihtiyaç vardır düşüncesini savunmaktadır.

Teşkilât-ı Esasiye Kanununda Değişiklik Çalışmaları ve Cumhuriyet

Cumhuriyetin İlânı düşüncesinin teoriden uygulamaya inebilmesi için anayasada bazı değişikliklerin yapılması gerekiyordu. Bu çalışma da Mustafa Kemal'in Halk Fırkası ve basına açıklamalarından sonra hız kazanmıştır. Giresun milletvekili Hakkı Tarık da, anayasada yapılacak değişikliklerle ilgili bir çalışmanın başlatıldığına ve bunun yakında sonuçlanacağına değindikten sonra, devlet ve hükümet şeklinin açıklığa kavuşturulmasının önemi- ne işaret etmektedir. Yeni rejimin adının cumhuriyet olmasına destek veren Hakkı Tarık, cumhurbaşkanlığına en uygun adayın Mustafa Kemal olduğunu söylemekten geri kalmamaktadır. Aynı zamanda cumhurbaşkanının yasa- ma ve yürütme ile ilgili önemli görevlerinin, yani cumhurbaşkanının hem hükümetin ve hem de meclisin başkanı durumunda olması gerektiğini sa- vunmaktadır. Ayrıca TBMM'nin sürekli toplantı halinde bulunmasının ve onun üstünde bir güç bulunmamasının zorunluluğuna vurgu yapmaktadır.¹⁰

Teşkilât-ı Esasiye Kanunundaki değişiklikleri izlemeye çalışan Yeni Gün, İstanbul basınındaki yazıların dayanaksız olduğunu, sadece tahmin- den ibaret bulunduğunu yazmakta ve telaşlanmaya gerek bulunmadığına işaret etmektedir.¹¹

Teşkilât-ı Esasiye Kanunu (TEK) ile Kanun-ı Esasiyi (KE) karşılaştıran Yunus Nadi, arada şu farkları görmektedir:

- “1- KE, bize dışarıdan gelmiş, TEK ise halkın gönlünden doğmuştur.
- 2- KE, egemenliği padişaha ve hükümete, TEK ise millete vermiştir.
- 3- KE meclisleri birer politik entrika merkezi, TEK meclisi ise bir iş meclisidir.

¹⁰ Hakkı Tarık, “Hükümetimizin Şekli”, **AYG**, 4 Ekim 1923, s.1.

¹¹ **AYG**, 7 Ekim 1923, s.1.

4- KE'de hükûmet kendi kararına göre, TEK'de hükümet ise meclisin denetimi altında hareket eder. Bu yüzden KE'de bakanlar ya tek başlarına ya da heyet olarak görevden alınır, TEK'de bakanlar meclis tarafından değiştirilirler.”

Yukarıdaki açıklamalardan hareketle Yunus Nadi, İstanbul basınındaki tartışmaları, Türkiye'yi TEK'den alıp KE'ye götürmek olarak değerlendirmektedir. Yunus Nadi'ye göre; egemenliği kayıtsız ve şartsız millete veren TEK yanında KE bir paçavradır. Kutsal ve sorumsuz hükümdarlar anlayışını getiren Kanun-ı Esasiyi savunanların, Türk milletinin anayurdu ve temel hakları çiğnendiği zaman sessiz kalanların, Teşkilât-ı Esasiye Kanununu beğenmeme girişimleri, bir gafletten ibarettir.¹²

Yeni Gün'ün özel istihbarat kaynaklarından aldığı bilgilere göre, Teşkilât-ı Esasiye Kanununda yapılacak değişikliklerle zaten var olan yönetimin adı cumhuriyet olarak konulacak, meclis başkanlığı ile cumhurbaşkanlığı makamları ayrılacak, yasama ve yürütme yine TBMM'de toplanacak, yani kuvvetler birliği devam edecektir. Cumhuriyetin İlân edileceği yaklaşımı yerine, cumhuriyet ilân olunmayacaktır, zaten var olan yönetimin cumhuriyet olduğu söylenecektir, yaklaşımı tercih edilmiştir.¹³

TEK'deki değişiklikleri belirlemek için özel bir komisyon kurulmuştur. Bu komisyon istasyondaki binada toplantılarını sürdürmüştür.¹⁴ Ancak Yeni Gün, bu komisyondan bazı bilgileri sızdırmayı başarmış ve böylece bir taraftan kamuoyunu bilgilendirirken, bir taraftan da cumhuriyete giden yolda kamuoyunu hazırlamaya çalışmıştır. Yeni Gün'ün sızdırdığı haberlerden birincisi, cumhurbaşkanının TBMM tarafından ve kendi üyeleri arasından seçileceği, yasama ve yürütme ile ilgili yetkilerinin bulunacağı ve ikincisi de hükümetin kuruluş biçimi ile ilişkilidir.¹⁵

Uzmanlar komisyondan sızdırılan bir diğer habere göre seçimler 2 yıl yerine 4 yılda bir yapılacak, cumhurbaşkanı Türk devletinin de başkanı sa-

¹² Yunus Nadi, “Esâsâtta Tekamül”, **AYG**, 8 Ekim 1923, s.1.

¹³ **AYG**, 8 Ekim 1923, s.1.

¹⁴ **AYG**, 14 Ekim 1923, s.1.

¹⁵ **AYG**, 16 Ekim 1923, s.1.

yılacak, başbakan cumhurbaşkanı tarafından atanacak, bakanlar kurulu hazırlayan başbakan bakanlar kurulu TBMM'nin onayına sunacaktır.¹⁶

Uzmanlar komisyonunun çalışmaları Yeni Gün tarafından ilgiyle izlenmiş ve her gün TEK'deki düzenlemelerle ilgili bir haber verilmiştir. 19 Ekim 1923 tarihli Yeni Gün'de daha önceki haberler tekrarlanmış, 'Türk Cumhuriyeti' adı çokça kullanılmış, cumhurbaşkanının meclise ile bakanlar kuruluna da başkanlık yapabileceği belirtilmiş ve TBMM'nin görevleri sayılmıştır.¹⁷ 21 Ekim 1923 tarihli Yeni Gün, TEK'deki yeni bir değişiklik konusuna dikkat çekmekte, bakanlar kurulunun TBMM'ye karşı bireysel ve toplu olarak sorumlu olacaklarını haber vermektedir.¹⁸ Bir sonraki gün aynı haber bir başka biçimde tekrarlanmakta ve Yeni Gün bunun var olan durumun belirlenmesinden başka yeni bir gelişme olmadığına vurgu yapmaktadır.¹⁹

TEK'deki değişiklik çalışmaları üzerine basında çıkan tartışmalara resmi olarak ilk duyuru Anadolu Ajansı'ndan gelmiştir. Anadolu Ajansı, TEK'de değişiklikler yapmak üzere bir komisyonun kurulduğunu, bu komisyonun çalışmalarını sürdürdüğünü, basında konuyla ilgili çıkan haberlerin kulaktan duyma ve söylenti haberler olduğunu, uzmanlar komisyonunun çalışmalarının öncelikle Halk Fırkası'na, daha sonra TBMM'ye sunulacağını, görüşmelerden sonra son şeklinin verilip kabul edileceğini ve sonra kamuoyuna açıklanacağını duyurmuştur.²⁰

TEK'de yapılması düşünülen değişiklikler üzerine Yeni Gün gazetesi bir anket açmıştır. Bir çok konuyla ilgili yaptığı bu anket çalışmasını TEK ile ilgili olarak da yapmıştır. Yeni Gün anketleri, daha çok önemli aydın ve yazarlara konuyla ilgili görüşlerinin sorulması biçiminde yapmıştır. Gelen cevapları da yayınlamıştır. Ankete katılanlardan Aydın mebusu Zekâî Bey, Dersim(Tunceli) mebusu Feridun Fikri Bey ve Ağa oğlu Ahmet Beyin cevapları yayımlanmıştır. Belki de diğerlerinin cevabı geciktiği ve cumhuri-

¹⁶ AYG, 17 Ekim 1923, s.1.

¹⁷ AYG, 19 Ekim 1923, s.1.

¹⁸ AYG, 21 Ekim 1923, s.1.

¹⁹ AYG, 22 Ekim 1923, s.1.

²⁰ AYG, 17 Ekim 1923, s.1.

yet ilân edilip TEK’de değişiklikler tamamlandığı için yayınlanmasına zaman kalmamıştır.

Aydın milletvekili Zekâî Bey; TEK’in bütünüyle korunmasını, hükümet şeklinin cumhuriyet olmasını, kurumların cumhuriyete göre düzenlenmesini, kuvvetler birliğinin sürmesini, cumhurbaşkanının hükümet ve meclise başkanlık etme anlayışının olmasını önermiştir. İkinci bir öneri olarak da Amerikan ve Fransız sistemlerindeki kuvvetler ayrılığını göstermiştir.²¹

Dersim milletvekili Feridun Fikri Bey; Türkiye’de kuvvetler ayrılığı ve tam parlamenter sistemin uygulanamayacağına inanmakta, bu yüzden meclis egemenliği sistemini önermektedir. Ayrıca TEK’in tamamlanması, yürütmenin kabine sistemi biçiminde olması, Amerika ve Fransa’daki gibi bir devlet başkanının olması gerektiğine olan inancını dile getirmektedir. Ona göre meclis dışında bir cumhurbaşkanlığı değil, cumhurbaşkanı hem meclisin, hem hükümetin ve hem de devletin başkanı olacağı için sorumsuz olmalıdır. Ancak cumhurbaşkanının yasama ve yürütme ile ilgili yetkileri de belirlenmiş bulunmalıdır. Cumhurbaşkanının meclis içinden seçilmesini öneren Feridun Fikri Bey, cumhurbaşkanının meclisi feshetme yetkisinin bulunmaması gerektiğini belirtmektedir.²²

Padişahlı bir meclis sisteminden gelen aydınların, padişahların canları sıkılınca meclisi feshetmelerinden çok çektikleri için böyle bir yetkinin cumhurbaşkanında olmamasını istemekte haklı görülmesi gerekir.

Bir başka yazısında Feridun Fikri Bey, Şura-yı Devlet adında ikinci bir meclisin kurulmasını, bu meclisin kanun tekliflerini hazırlayıp hükümet ve birinci meclise sunan, ömür boyu üyelikleri devam eden ve bakanlar kurulu tarafından aday gösterilenler arasından TBMM’nce seçilen üyelere oluşmasını önermektedir. Ayrıca bir İktisat Meclisinin ve milletvekillerine yardımcı olacak siyasal müsteşarlıkların kurulmasını ve meclis iç tüzüğü’nün değiştirilmesini istemektedir.²³

Yani Feridun Fikri Bey, meclis alt komisyonu çalışmalarını ayrı meclisler biçiminde ifade etmiştir. Meclisin daha verimli çalışması için düşünce-

²¹ Zekâî Bey, **AYG**, 22-23 Ekim 1923, s.1.

²² Feridun Fikri, **AYG**, 24 Ekim 1923, s.1.

²³ Feridun Fikri, **AYG**, 25 Ekim 1923, s.1.

ler geliştirmeye çalışmıştır. Ancak bunları yaparken, Amerikan sisteminin ve özellikle Osmanlı dönemindeki Ayan Meclisi'nin etkisinde kalmış olmalıdır. Sadece üyelerin seçim şekilleri ve bir miktar da görevleri farklıdır.

Yeni Gün'ün TEK anketine cevap verenlerden Ağa oğlu Ahmet Bey için önemli olan milli egemenliğe dayalı güçlü bir meclis ve güçlü bir hükümettir. Kuvvetler ayrılığı veya kuvvetler birliği önemli değildir. Ancak Türkiye için kuvvetler birliğini daha uygun görmektedir. Bunun için de yasama tam bağımsız olmalı, kendi kendine toplanmalı, yürütme tarafından feshedilmemeli, kabineye güvenoyu veya güvensizlik oyu verme yetkisi bulunmalı, yürütmeyi denetlemeli, yasama ve yürütmeyi kendi elinde toplamalıdır.

Yürütme için kabine sistemini öneren Ağa oğlu Ahmet Bey, devlet başkanının başbakanı atmasını ve başbakanın da kendi kabinesini oluşturmasını uygun bulmaktadır. Hükümet şeklinin cumhuriyet olduğu ilân edilmiştir. Ahmet Bey'e göre 1921 Anayasası cumhuriyetin tanımını yapmaktadır. Öyleyse var olanın adı konulmalıdır.²⁴

Yeni Gün anket çalışmalarını sürdürürken Anadolu Ajansı ikinci duyurusunu 26 Ekim'de yapacaktır. Bu duyurunun hedefi taşra basınıdır. İstanbul basınının koparttığı fırtınalar üzerine yapılan açıklamada şöyle denilmektedir:

“Yeni Türkiye devletinin yönetim şekli esas itibariyle demokratik, yani halk egemenliğine dayalı ise de, temel teşkilâtı dünyada var olan devlet sistemlerinden hiçbirine benzememektedir.

TEK'i değiştirmekle görevli uzmanlar komisyonunun yaklaşık iki aydan beri devam eden çalışması henüz tam olarak ortaya çıkmamış ise de, bazı kaynaklardan alınan bilgiye göre, hükümet şeklinde kabine sistemine geçilecek ve devletin adı Türkiye Halk Cumhuriyeti olacaktır. Bununla beraber kabine sistemi kabul edildiği halde, parlamenter sistemin bütün şekil ve kuralları kabul edilmeyecektir. Kuvvetler birliği devam edecektir... Yeni TEK'de cumhurbaşkanı, hem devlet başkanı ve hem de bakanlar kurulunun doğal başkanı olarak kabul edileceği anlaşılıyor. Başbakan da çalışma arkadaşlarını, ancak meclis üyeleri arasından seçebilecektir.”²⁵

²⁴ Ağaoglu Ahmet Bey, *AYG*, 24 Ekim 1923, s.1.

²⁵ *AYG*, 26 Ekim 1923, s.1.

Anadolu Ajansı duyurusunda, TEK'deki değişikliklerin uzmanlar komisyonu tarafından ancak bir aya kadar tamamlanabileceğini, sonra da Halk Fırkası ve TBMM'de görüşüldükten sonra son şeklini alacağını kaydetmektedir. Ancak bu duyurudan sadece üç gün sonra cumhuriyetin ilân edilmiş olması ilgi çekicidir. Kamuoyu bilgilendirilip sakinleştirilmiş, belki de olası kötü gelişmelerin önü alınarak ve her duruma karşı önlemler geliştirilerek hızlı adımların atılması sağlanmıştır.

İstanbul basınının TEK'deki değişikliklere yönelik eleştirilerine en sert cevapları vermekten çekinmeyen Yunus Nadi, onları “esastan çok şekilde ilgilenenler” olarak nitelendirmektedir. Yunus Nadi şöyle devam etmektedir: “Biz inkılâpçılara göre uğruna milli egemenlik gerçeğini feda edebileceğimiz hiçbir şekil ve teori yoktur. Gerçek budur ve bunun dışındaki her şey efsanedir.”²⁶ Ona göre egemen güç millettir. Bu yüzden yönetim biçiminin de, halkın kendi kendisini yönetmesi ilkesine dayalı olması gereklidir.

İstanbul basını cumhuriyet tartışmalarına “Yaşasın Hürriyet” başlıkları atarak cevap vermeye başlayınca Yunus Nadi, onların 31 Mart Olayı'nın elebaşlarından Derviş Vahdeti'nin özgürlüğünü istediğini ve onların sonunun da Derviş Vahdetî gibi olacağını belirterek, aba altından sopayı göstermiştir. Yunus Nadi böyle bir tehditte bulunmakta haksız da sayılmaz. Çünkü İstanbul basını uzmanlar komisyonunun İstasyon binasındaki bir odada toplanmasını bile alaya almıştır. İstanbul basını ile İstanbul halkını birbirinden ayrı tutan Yunus Nadi, İstanbul'da köhne Bizans'ın entrikacı ruhunun basının içinde dolaşmaya başladığına işaret etmektedir.²⁷

İstanbul basını, küçük bir Anadolu kasabasının başkent oluşunu içlerine sindirememişken, şimdi bir de cumhuriyet ile karşı karşıya kalmaktan hiç de hoşnut olmamıştır. Bu Anadolu kasabasında elbette köşkler ve saraylar olacak değildi. Ama o Anadolu kasabası, Türk milletinin kalbinde köşk kurmuş ve en yüce duygularla süslenmiştir.

İzmir Mebusu Şükrü Bey, “İnkılâbımız İçin Bir Kaç Söz” diyerek başladığı yazısında, inkılâbımızın başladığı yerde durmasından duyduğu üzün-

²⁶ Yunus Nadi, “Millet Hakimdir”, **AYG**, 17 Ekim 1923, s.1.

²⁷ Yunus Nadi, “Yaşasın Hürriyet”, **AYG**, 25 Ekim 1923, s.1.

tüden söz etmektedir. 1.Dünya Savaşı'nda Türk milleti hakkında plânlanan suikastın uygulamaya konmasının Türkleri büyük bir ihtilalin kubbesi altında topladığını ve ihtilalin bir inkılâba dönüştüğünü vurguladıktan sonra, bu inkılâbın gelişmemesinden şikayet etmekte ve şöyle devam etmektedir:

“Türk milleti yaşayabilmek, yer yüzünde saygın bir varlık olabilmek için hiç olmazsa zaferi kadar büyük bir inkılâba muhtaçtır. Hem de maddî, manevî, idarî, toplumsal ve bütün cephelerde tam anlamıyla büyük ve esaslı bir inkılâp zorunludur. Bugün bunun için saltanatın kaldırılması ve bir kaç maddelik TEK'den başka ne vardır?... Halbuki uzun senelerden beri sürüklenip gelen ve kuşaktan kuşağa ağır bir yük, çekilmez bir günâh gibi devreden, cesur ve becerikli bir cerrah eliyle bir an önce kesilip atılması çok zorunlu olan o kadar çok dertlerimiz var ki...

“Biliniz ki doğa belki çirkin yaratılışı sevmez, fakat eksik yaratılışın ise amansız düşmanıdır. Birincinin yaşamasına hoşgörü gösterdiği halde, ikincisi için ölüm kaçınılmazdır. Onun için inkılâbımızın sanatkâr ve yaratıcıları, inkılâbımızın ustabaşı ve işçileri bilmelidir ki, kendileri için büyük tehlike, eserlerinin çirkin oluşundan çok eksik olmasıdır. Zira eksik eser çabuk ölür, hem de sanatkârından acı bir intikam alarak ölür. Onun için inkılâbı tamamlamak zorundayız.

“Siyasal hayatımız demokrasiye ve halka doğru gidiyor. Padişah ve sarayı terk eden kuvvet, gerçek ve meşru sahibine, millete geçiyor.

“Hükûmet memurlarının varlık nedeni, hükümeti ve yönetim mekanizmasını yaşatmak ve çevirmek değil, milleti yaşatmak ve yükseltmektir... İç işlerinde bilinçli bir milliyetçiliği rehber edinmek, genel hayatımızda Batıya ve Batı uygarlığına doğru akın etmek zorunluluğu anlaşılmıştır. Fakat bu esaslara uygun hareket henüz yapılmamıştır... Şayet olmaz veya olamazsa tarih ve çocuklarımız, bugünkü meclis ile onu yönetenleri sorumlu tutacak ve asla affetmeyecektir.”²⁸

Mehmet Şükrü Bey, inkılâpların gecikmesinden şikayet etmektedir. Siyasal hayatın demokrasiye ve cumhuriyete doğru akışına işaret etmekte,

²⁸ Mehmet Şükrü, “İnkılâbımız Maalesef Başladığı Yerde Duruyor”, **AYG**, 21 Ekim 1923, s.3.

egemenliğin gerçek sahibi olan millete verilmesinden memnun olmakta ve cumhuriyetin gecikmesinden üzüntü duymaktadır.

Ankara'nın Başkent Olması ve Cumhuriyet

Ankara'nın başkent olması ile ilgili ilk habere Yeni Gün gazetesinin 11 Eylül 1923 tarihli sayısında rastlanmaktadır. Bu yazı, Dr. Rıza Nur'un Lozan'dan dönüşü sırasında bir yabancı gazete muhabirinin başkent konusundaki sorusuna verdiği cevaptır.

Rıza Nur verdiği cevapta; Lozan'dan sonraki Boğazların statüsü nedeniyle İstanbul'un başkent olamayacağını, Bursa'nın da savaş gemilerinin ateş menzilinde bulunduğunu, Ankara'nın savunmasının daha kolay olduğunu, Ankara'nın başkent olması durumunda Anadolu insanının ihmalden kurtulacağını, Ankara'nın bir köy olduğu eleştirisine katılmadığını, beş yıl sonra Ankara'nın tanınmayacak kadar değişeceğini belirtmiştir.²⁹

Rıza Nur'un açıklamasından bir ay sonra Ankara'nın başkent olması konusu önce Halk Fırkası'nın ve sonra TBMM'nin gündemine gelmiştir. Halk Fırkası'ndaki tartışmada Afyonkarahisar milletvekili Ali Bey ve İsmet Paşa konuşmuşlardır. İsmet Paşanın açıklamaları daha çok askerî ve politiktir. İsmet Paşa, Ankara'nın Anadolu'nun tam ortasında olmasından, Kurtuluş Savaşı'na merkezlik yapmasından ve Ankara'nın her türlü zorlukla ve güçlüklerle baş etmenin simgesi haline gelmesinden söz etmiştir.³⁰

Halk Fırkası'nda Ankara'nın başkent olmasının kabulünden üç gün sonra 13 Ekim 1923'te konu meclis tarafından da kabul edilmiştir. Sadece Zeki Bey, İstanbul'un başkent olmasını teklif etmişse de çok büyük tepkiler almıştır. Zeki Beyin büyük ticaret merkezlerinin başkent olma gerekçesi, Amerika'daki New York ve Washington örnekleri gösterilerek çürütülmeye çalışılmıştır. Yeni Gün'e göre; Başkent Ankara olunca, İstanbul ihmal edilmeyecektir. Sadece zafer yıldızı Ankara'da doğduğu için milletvekilleri, o zamanki Ankara'nın tozuna ve çamuruna katlanmaya ikna olmuşlardır.³¹

²⁹ AYG, 11 Eylül 1923.

³⁰ AYG, 10 Ekim 1923, s.1.

³¹ AYG, 14 Ekim 1923, s.1.

Ankara'nın başkent olmasından sonra yapılan kutlamalara değinen Yunus Nadi, Ankara'nın bir başkent gibi imar edilmesinin gerekliliğine dikkat çekmektedir.³²

Ankara halkı sonuçtan çok memnun olmuş, Ankara halkını temsilen TBMM'ye gidenler, Meclise teşekkürlerini sunmuşlardır. Ankara heyeti, Vali Murat Beyi ve gazeteleri de ziyaret etmişlerdir. Yeni Gün'e de, Ankara'nın başkent olmasını destekleyen tutumundan dolayı özellikle teşekkür edilmiştir.³³ Ankara'nın başkent olması, cumhuriyete giden yolda yeni bir adım olmuştur. İstanbul basını, işin ciddiyetini anladığı için cumhuriyet konusunu gündemden düşürmemeye çalışmıştır.

Hükûmet Sorunu ve Cumhuriyet

Cumhuriyete giden yoldaki son önemli gelişme, hükümet sorunu idi. Eylül 1923'te kurulan Fethi Bey Hükûmeti, Yeni Gün'ün desteğini almıştır. Yeni Gün, 5 Eylül'de çalışma programını okuyan hükûmetin, "ilkelerimizden ve meclisin şimdiye kadar belirginleşen genel eğilimlerinden ilham aldığı", iç ve dış politikamızın temel yaklaşımlarını açıkça ifade ettiğini belirterek hükûmete destek verdiğini açıklamaktadır.³⁴

Yeni Gün'ün hükûmete desteğini açıklamasının üzerinden daha iki ay geçmemiştir ki, Fethi Bey Hükûmeti istifa ederek bir krizin oluşmasına ortam hazırlamıştır. Belki de, cumhuriyete giden yolda atılmış bilinçli bir girişimdir. Her ne olursa olsun Yeni Gün gazetesi istifayı, "Heyet-i Vekile Reisi ve Azası Dün Müctemian İstifa Ettiler" başlığı ile manşete taşımış ve ilk sayfanın yarısını bu konuya ayırmıştır. Yeni Gün'ün haberinde bir şaşkınlığın izlerini bulmak mümkündür. 27 Ekim 1923'te hükümet istifa etmiş ve 28 Ekim'de yankıları ortaya çıkmıştır.

Yeni Gün'deki habere göre; konu önce Halk Fırkası'nda iki buçuk saat süren bir toplantıda tartışılmış, hükûmetin istifasında daha güçlü bir hükümetin kurulmasına fırsat vermekten başka bir neden bulunmadığı anlaşıl-

³² Yunus Nadi, "Ankara'nın Süruru", **AYG**, 16 Ekim 1923, s.1.

³³ **AYG**, 16 Ekim 1923, s.3.

³⁴ **AYG**, 6 Eylül 1923.

mış, milletvekilleri hükûmetin görevine devam etmesi konusunda ısrarcı olmuşsa da, hükûmet istifa kararında diretmiştir. İstifa kararı, 26 Ekim öğleden sonra verilmiş, 27 Ekim'de Halk Fırkası ve TBMM'de görüşülerek kabul edilmiştir. TBMM'de kısa süren bir oturum ile hükûmetin istifası kabul edilmiştir. Yeni hükümet seçiminin 29 Ekim 1923'te gerçekleştirileceği duyurulmuştur.

Yeni Gün'ün haberine bakılırsa, aslında istifaya inanmadıkları anlaşılmaktadır. Yeni Gün, "Ne olacak bakalım?" diyerek beklemeye geçmektedir. Bu nedenle istifanın altında başka bir neden olma ihtimali üzerinde durulmakta, ancak sağlam kaynaklardan alınan bilgilerin kendilerini doğrulamadığı sonucu çıkarılmakta ve okuyucunun da böyle düşünmesi için çaba harcanmaktadır.³⁵

Yeni Gün'ün başyazarı Yunus Nadi'nin yazısında da aynı şaşkınlığı bulmak mümkündür. Çünkü hükûmetin istifasına bir neden görmemektedir. Hükûmetin istifa kararındaki "daha güçlü bir hükûmetin kurulmasına fırsat vermek" nedenini ise, kendisini güçlü hissetmeyen bir hükûmetin dürüst davranışı olarak nitelendirmektedir. Ancak bu istifayı garip bulduğunu da söylemekten geri kalmamaktadır. Kendisine güvenilen bir hükûmetin son anda, kendisini zayıf hissederek çekilmesinden ders çıkarılması gerektiğini düşünmektedir. Devlet işlerinin şakaya gelmeyeceğine inanan Yunus Nadi, Fethi Bey Hükûmetinin tavrını şöyle eleştirmektedir:

"Hilmi Paşa zaaf gösterdi 31 Mart alıp yürüdü. Küçük Sait Paşa sorumluluk makamından kaçtı, Büyük Kabine kurularak mülkün yarısı kaybedildi. Ahmet İzzet Paşanın aciz ve ahmak kararı ile İstanbul işgale uğradı... Biz TBMM yönetiminde bu uğursuzlukların hatıralarına bile yer vermek istemeyiz. Hükûmete geçen, bütün sorumluluğu bilecek ve işi sorumluluğunun cesareti ile muktedir olarak sonuna kadar yürüyecektir. İşte bizim istediğimiz hükûmet budur. Zayıf ve âcizin ebedi düşmanıyız. Bir memleket başka türlü yönetilemez."³⁶

³⁵ AYG, 28 Ekim 1923, s.1-2.

³⁶ Yunus Nadi, "Hükûmetin İstifası", AYG, 28 Ekim 1923, s.1.

Yunus Nadi, her şeye rağmen hükümetin istifasına bir türlü anlam verememiş, istifayı uygun bulmamış, istifanın perde arkasında başka bir şeylerin olmasından sürekli kuşkullanmış, ancak cumhuriyete giden yolda bilinçli bir adım olduğundan haberi olmamıştır. 29 Ekim'deki yazısında da Yunus Nadi, aynı tavrını sürdürüştür. Hatta 28 Ekim 1923 tarihli Hakimiyet-i Milliye'de hükümetin istifası ile ilgili yorumda yer alan "Halk Fırkası içindeki uyumsuzluğun" nedeni, Yunus Nadi'nin kafasını iyice karıştırmışa benzemektedir. Yunus Nadi'ye göre; eğer hükümet zayıf olduğu için değil, parti içindeki düzensizlikten istifa etmişse, o zaman sorumlu tutulması gereken hükümet değil Halk Fırkası'dır.

Halk Fırkası'nın iyi işlemediği görüşüne katılan Yunus Nadi, hükümetin istifasını asla onaylamamıştır. Halk Fırkası yönetiminin istifa etmesi gerektiğini vurgulamıştır. Hükümetin direnmesi ve Halk Fırkası yönetiminin istifa etmesi gerektiğini iddia etmiştir. Halk Fırkası'nı oluşturan kişilerin iyiliklerini veya kötülüklerini değil, yönetimin tavrını tartışmıştır. Hükümetin istifası ile birlikte hiç değilse bu sorunun da çözümlenmesinin hayırlı bir hizmet olacağına vurgu yapmıştır.³⁷

29 Ekim 1923 tarihli Yeni Gün gazetesi, "Dün buhran günü idi, mesele bugün çözümlenmesi ihtimali çok yüksektir" başlığı altında yeni hükümet başkanı ve üyelerini tahmin etmeye çalışmıştır.³⁸

Sorunu sadece bir hükümet sorunu olarak görmeye devam etmiştir ki, Yeni Gün'ün cumhuriyetin ilânına giden bir gelişmeyi atlama dikkat çekicidir. Halbuki 28 Ekim 1923 tarihli Yeni Gün'deki yazısında Ahmet Rasim, cumhuriyetin ilânına açıkça işaret etmektedir. Şöyle ki:

"Geçen gün biri diyordu ki:

İrtica, istibdat hatırıma gelirdi, fakat hiçbir zaman cumhuriyet gelmezdi. O da çıktı geldi. Mutlakiyeti, meşrutiyeti, irticayı, anarşiyi, oligarşiyi ve en sonunda da cumhuriyeti gördük. Bu gidişle devr-i âlem gibi tarih-i âlemi dolaşıyoruz. Tarihin kaydettiği bütün hükümet şekillerini 16 seneye sığdırdık...

³⁷ Yunus Nadi, "Hakiki Sebep", **AYG**, 29 Ekim 1923, s.1.

³⁸ **AYG**, 29 Ekim 1923, s.1.

İstanbul halkı inkılâplara alışkın olduğu için çoğunluğu cumhuriyetin ilânını hoş karşılıyor... Cumhuriyete taraftar olmayan çok azdır. Hatta geçen gün biri tam bir içtenlikle sordu:

-Cumhuriyet ilân edilince kaç pare top atılacak?

-Dedim ki, mutlaka 200 paredir.

-Neden? dedi.

-Ya bu hükûmetin saltanata üstün olduğu başka türlü ne ile duyurulacak? dedim.

Adam inandı. Doğru, doğru dedi ve gitti.”³⁹

Cumhuriyetin İlânı

Yeni Gün gazetesinin 30 Ekim tarihli sayısının birinci sayfası, bütünüyle cumhuriyetin ilânına ayrılmıştır. Sayfanın tamamına, yani altı sütuna manşet olarak, “Büyük Millet Meclisi Hükûmetimizi Tespit Eden Teşkilât-ı Esasiye Tadilatını Kabul ve Türkiye Cumhuriyetini İlân Eylemiştir” başlığı atılmıştır. Alt başlıklarda, Mustafa Kemal Paşanın cumhurbaşkanlığına seçilmesi, cumhurbaşkanının ilk açıklaması, ülkedeki cumhuriyet kutlamaları, Halk Fırkası toplantısı, anayasa komisyonu mazbatası, kabul edilen yeni kanunun metni ve Yunus Nadi'nin “Türkiye Cumhuriyeti” başlıklı makalesi verilmiştir.⁴⁰

Yunus Nadi bu yazısında, cumhuriyetin ilânını alkışlamakta, 1.TBMM'nin yerini tutup tutamayacağı yolundaki kaygıların, bu vesileyle ortadan kalktığını yazmakta, 2.TBMM'nin de halkın duygularının tercümanını olmayı sürdürdüğünü, seçilen her meclisin 1.TBMM olacağına olan inancını dile getirmektedir.

“1.TBMM'nin kurduğu devletin hükûmet şekli zaten adı söylenmemiş bir cumhuriyettten ibaretti. 2.TBMM, o söylenmeyen adı söyledi, devletimizin hükûmet şeklinin cumhuriyet olduğunu ifade etti... Cumhurbaşkanı-

³⁹ Ahmet Rasim, “İstanbul Postası”, **AYG**, 28 Ekim 1923, s.4.

⁴⁰ **AYG**, 30 Ekim 1923, s.1.

nı seçti, cumhurbaşkanı başbakanı seçecek, başbakan arkadaşlarını seçecek ve bunların hepsini meclisin onayına sunacaktır.”⁴¹

2. TBMM'nin bu girişimini, sadece bir hükümet sorununu değil, ileride sık sık ortaya çıkabilecek bir memleket krizini çözmüş olmakla öven Yunus Nadi, Cumhuriyetin İlânı ile ilgili İstanbul basınında daha önceleri çıkan yazılara gülmekte ve böyle bir şey olmadığını söylemekteydi. Aynı şekilde hükümet sorununun çıkışını anlayamayan Yunus Nadi, Cumhuriyetin İlânı ile birlikte hükümet sorununun çözümlenmesini kolayca anlayabilmiştir. O zaman yazılanlarla bilinenler arasında farklılıklar vardır, denilebilir.

Yeni hükümeti kuran İsmet Paşaya da açık destek vermiş, İsmet Paşa ile Türk İnkılâbının yükseleceğine ve başarılı olacağına olan inancını dile getirmiştir. Yunus Nadi, İsmet Paşayı İngiltere'nin Baldwin'i, Fransa'nın Poincare'ı ve İtalya'nın Musolini'si ile karşılaştırmakta ve hatta onlardan üstün görmektedir.⁴²

23 Nisan 1923'te TBMM'nin açılışını, yeni bir devletin başlangıcı olarak gören Yunus Nadi, bu tarihte, başında Osman oğullarının bulunduğu imparatorluğun bittiğini ifade etmektedir. Yunus Nadi'ye göre, dört sene önce kurulan rejimin adı, cumhuriyetin ilânı ile açıktan açığa söylenmiş olmaktadır. İstanbul basının cumhuriyete yönelik saldırılarını kabullenemeyen Yunus Nadi; “Anadolu'da halk düşmanla mücadele ederken Papaz Frew tarafından ihسانlara boğulan Sultan ve Halife Vahdettin'in ödüllendirdiği bazı gazetelerin bugün de cumhuriyet ve bütün millî mukaddeslerimize saldırmaktadırlar.” demektedir ve Halife Vahdettin'in bir İngiliz gemisiyle kaçmasını hatırlatmaktadır. Şöyle devam etmektedir:

“Şimdi de karşımızda düşmanlar vardır ve bu düşmanlar Yunan'dan daha alçak düşmanlardır. Onların da nasıl mahvolacaklarını zaman bize gösterecektir.”⁴³

Cumhuriyetin İlânı'ndan sonra İsmet Paşanın Hakimiyet-i Milliye gazetesine yaptığı açıklamayı Yeni Gün de yayınlamıştır. Bu açıklamada İsmet Paşa şu önemli noktalara dikkat çekmektedir:

⁴¹ Yunus Nadi, “Türkiye Cumhuriyeti”, **AYG**, 30 Ekim 1923, s.1.

⁴² Yunus Nadi, “Yeni Hükümet”, **AYG**, 31 Ekim 1923, s.1.

⁴³ Yunus Nadi, “Hedefe Yürüyeceğiz”, **AYG**, 1 Kasım 1923, s.2.

“Milletimizin ilân ettiği cumhuriyet, hükümetin başarısı için önemli bir kuvvet nedenidir. Türkiye doğal ve doğasına uygun olan idaresini cumhuriyet ile göstermiştir. Yaptığımız görevde, hükümetin güçlüklerini biliyoruz... İçeride istediğimiz huzur ve güven, bunun için de gelişmedir. Bu gayeye ulaşmak için endişemiz yoktur. Hedefe yürüyeceğiz ve engelleri kaldıracacağız. Türkiye Cumhuriyeti mutlaka başarılı olacaktır.”⁴⁴

Feridun Fikri Bey, Cumhuriyetin İlânı'nı olumlu karşılamakta ve bakanlar kurulunun İngiliz parlamenter sisteminde olduğu gibi çalışmasını, bakanlıklarla ilgili yasal düzenlemelerin gecikmeksizin yapılmasını istemektedir.⁴⁵

Cumhuriyetin İlânı Anadolu basınında bir şaşkınlık yaratmazken, İstanbul basını şaşkınlığın ötesinde saldırgan bir tutum takınmıştır.

Cumhuriyetin İlânı'nın Yankıları

Cumhuriyetin ilânı ve Teşkilât-ı Esasiye Kanununda yapılan değişiklikler ile ilgili olarak İstanbul basını ilgi çekici düşünceler ortaya koymuştur. Yeni Gün'e konuyla ilgili yansımalar şöyledir:

31 Ekim 1923 tarihli Vakit gazetesinde Asım Bey adıyla yayınlanan baş makalede; cumhuriyetin ilânının ve TEK'deki değişikliklerin uzun tartışmaları ve görüşmeleri gerektirdiği, ancak TBMM'de bunların bir oldu bitti ile kabul ettirildiği, diplomatik hareket edilmediği ve aceleye getirildiği iddia edilmektedir. Ancak TEK'deki değişiklikleri genel anlamda onayladığını ve bazı çelişkili durumların da ortaya çıktığını ilâve etmektedir.

30 Ekim 1923 tarihli Akşam gazetesinin baş makalesinde, iki aydan beri herkesi meşgul eden cumhuriyet sorununun söylenti olmaktan çıkarak bir oldu bitti halini aldığı yazılmaktadır. Bu makalede kabine sistemine geçiş övülmektedir.⁴⁶

İstanbul basınından gelen bu ilk görüşler ılımlı gibi görünmekte ise de, tartışmalar daha sonra alevlenecektir. Bunlar bir sonraki bölümde anlatılacaktır.

⁴⁴ **AYG**, 1 Kasım 1923, s.1.

⁴⁵ Feridun Fikri, “Yeni Heyet-i Vekileye”, **AYG**, 4 Kasım 1923, s.3.

⁴⁶ **AYG**, 1 Kasım 1923, s.2.

Halife Abdülmecit, “Halife Abdülmecit bin Abdülaziz Han” adıyla Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Paşaya gönderdiği telgrafta, yeni hükümet şeklinin millet için hayırlı olmasını dilemiştir.

Mustafa Kemal de cevabında, “İstanbul’da Müslümanların Halifesi Abdülmecit Hazretlerine” başlığı ile teşekkür etmiş ve Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal adını kullanmıştır.⁴⁷

Türk Ocağı, Mustafa Kemal Paşanın cumhurbaşkanlığına seçilmesini kutladığı gibi tüm yurttan gelen telgraflar, bu kutlamaları sürdürmüş, çeşitli illerde 101 pare top atışı ile cumhuriyetin ilânı kutlanmış ve halka duyurulmuştur.⁴⁸

Hariciye Nezaretinin İstanbul temsilcisi Adnan Bey, İstanbul’daki yabancı devlet temsilcilerini yeni yönetim şekli ve cumhurbaşkanı seçimi hakkında bilgilendirmiştir.

İstanbul’daki Fransız temsilcisi, Türkiye’de cumhuriyet ilânını sevinçle karşıladıklarını belirtmiş ve Türkiye’de cumhuriyetin başarılı olacağı konusundaki inancını dile getirmiştir.⁴⁹

Sovyetlerin lideri Kalanin, Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal’e ve Çiçerin de Başbakan İsmet Paşaya gönderdikleri telgraflarla, Türkiye’de cumhuriyetin ilânından duydukları sevinci dile getirmişler ve kendilerini kutlamışlardır.⁵⁰

Rus Devriminin 7.yıldönümü dolayısıyla 7 Kasım 1923’te Rus Büyükelçiliğinde resmi bir kutlama yapılmıştır. Bu kabul sırasında Büyükelçi Suriç Türkiye’de cumhuriyetin ilânı ile ilgili olarak; “Rusya, kardeş Türkiye’nin ileri doğru atılan bu adımını alkışlarla karşılamıştır... Bizim içten dileğimiz, Türkiye’nin her alanda önemli ilerleme adımları atmasıdır, ” demiştir.⁵¹

Cumhuriyet yönetimimizi hemen hemen bütün devletler tanımışlar ve cumhurbaşkanını tebrik etmişlerdir.⁵² Yani dış dünyadaki izlenimler genel

⁴⁷ AYG, 2 Kasım 1923, s.1.

⁴⁸ AYG, 4 Kasım 1923, s.2 ve AYG, 21 Kasım 1923, s.2.

⁴⁹ AYG, 2 Kasım 1923, s.1.

⁵⁰ AYG, 4 Kasım 1923, s.1.

⁵¹ AYG, 8 Kasım 1923, s.2.

⁵² AYG, 11 Kasım 1923, s.3.

olarak iyi görünmektedir. Çünkü Yeni Gün'ün sayfalarına yansıyanlar, bizi böyle düşünmeye yönlendirmektedir.

Cumhuriyet İlânı Üzerine Tartışmaların Başlaması

Cumhuriyet ilânı üzerine tartışmaları ateşleyen, Yeni Gün ve Yunus Nadi'yi şiddetle cumhuriyeti savunmaya yönlendiren olay, Hüseyin Rauf Beyin İstanbul gazetelerine yaptığı açıklamadır. Rauf Bey bu açıklamasında; cumhuriyetin ilânını aceleci bir karar olarak görmekte, Ankara'dan ayrılan kadar da cumhuriyetin ilân edilmesiyle ilgili hiçbir düşünce ve girişimden haberinin olmadığını söylemektedir. Rauf Bey ayrıca, "Cumhuriyetin ilânı kararını sorumsuz kişiler, bir oldu bitti biçiminde mi verdi?" endişesini dile getirmektedir.

Rauf Beyin İstanbul gazetelerine yaptığı ve ana fikirleri yukarıda verilen bu açıklama üzerine bir yazı yazan Yunus Nadi bu yazısında; TBMM'nin kuruluşunu yeni bir devletin başlangıcı olarak göstermekte, cumhuriyetin dünden bugüne ilân edilivermiş gibi gösterilmesini eleştirmekte, Rauf Beyi ve onun gibi düşünenleri "fitratı bozuk gafiller" olarak suçlamakta, dört seneden beri var olan sistemin adının konulmasında herhangi bir hatanın bulunmadığını vurgulamaktadır. Rauf Beyin, "Cumhuriyetin ilânı kararını sorumsuz kişiler mi verdi?" endişesine ise, "Bu kararı veren meclistir. Kamuoyu bu kararı alkışlarla ve şenliklerle karşılamaktadır. İstanbul'da bu karardan memnun olmayanlar ise, er geç sarayları kafalarına geçirilecek yaratıklar ve onların yordakçlarıdır... 23 Nisan 1920'den beri Türkiye cumhuriyete dönüşmüştür. Şimdi bu cumhuriyet nereden çıktı diye telaş etmeye gerek yoktur."

Rauf Beyin açıklamaları üzerine önemli bir konu yakalamış gibi saldıran İstanbul basınına katlanamamaktadır. Onları, Kurtuluş Savaşı yıllarında Papaz Frew ve Vahdettin'in hediyeleri ile beslenen gazeteler olarak nitelendirmekte ve onların saldırılarına isyan etmektedir. İsyandan da ileriye giden Yunus Nadi, açıkça tehditte bulunmaktadır.

"Düşmana fırsat verilmesi uygun değildir ve düşmanlıkları ilk aşamasında yok etmekte millet için çok büyük yararlar vardır. Ali Kemal'den daha alçak ve daha namert yaratıklara uzun boylu hayat imkanı vermekte hiç-

bir yarar yoktur. Biz bu alçakların solucanlar gibi sürekli yerlerde sürüneceklerini ve yılanlar gibi saman altından zehir akıtmaya devam edeceklerini biliriz... Bu düşmanlar Yunan'dan bile daha alçak düşmanlardır. Onların nasıl yok olacaklarını da zaman bize gösterecektir.”⁵³

Rauf Beyi Ankara'ya dönünce dinlemeden bu söylediklerinin onun için geçerli olmadığını belirten Yunus Nadi, saltanatın kaldırılması konusunda Rauf Beyin yaptığı konuşmayı ve kendisini tebrik ettiği zaman aldığı cevapları hâlâ unutamadığını belirtmektedir. Rauf Bey, saltanatın kaldırılması karşısında duyduğu sevinçteki içtenliği mecliste açıkça ifade etmiştir. Bu yüzden Yunus Nadi, konuda İstanbul basınının abartısını aramakta, Rauf Beyden böyle bir açıklamanın gelmemesini beklemektedir.

Ancak Yunus Nadi pek fazla da bekleyemez. İstanbul basınında yazılar çıkmaya devam ettikçe, yazılarındaki şiddeti artırmaktadır. Hüseyin Cahit'in Tanin gazetesinde yayınlanan makalesi, ses tonunu yükseltmesine neden olmuştur. Şöyle ki:

“İrtica bu defa karşımızda yalnız değildir. Kötürüm dolanan irticanın, kendisini güya ilerici sayan fikirlerle birleştiğini görmekteyiz. İlk defa olarak Hüseyin Cahit Beyin hoşuna gitmeyecek bir olay olmak üzere haber verelim ki, Tanin, en koyu gerici ve en kara irtica ile birleşmiştir. Hüseyin Cahit Beyin şerefsiz sayabileceği bu itham çok açıktır... Eğer Hüseyin Cahit Bey adamsa bunun aksini iddia etsin de, kendisine açık olan gerçeğin kanıtlarını söyleyelim. H. Cahit Beyin evvelce belki bizim yanımızda kıymeti vardı. Fakat kendisini irtica ile elbirliği etmeye sevk eden ihtirasın hüküm ve etkisini açıkça gördükten sonra, gözümüzde bir zamanların bu kıymetli vatandaşı artık ölmüştür.

“Ölenler arasında son günlerde bir çok kişi vardır. Onlardan mesela H. Rauf Bey dahi mezarın kenarına ayağını koymuş bir durumdadır... Rauf Beyin açıklamaları öyle kendisine başvuran bir iki gazeteciye gelişi güzel söylenmiş sözler değildir... Uzun uzadıya düşünülmüş, taşınılmış, özel bir itina ile hazırlanmış ve onları yayınlayacak gazetelere özel olarak verilmiştir... Onun açıklamasında cumhuriyetin ilânından şikayet vardır.

⁵³ Yunus Nadi, “Türkiye İçin Cumhuriyet Tarihi Bir Zarurettir”, **AYG**, 2 Kasım 1923, s.1.

“Yazdığı ve yazdırdığı yazıların çok büyük kusurları vardır. Bu kusurlardan birincisi, mert bir şekilde açık olmamaktır. Rauf Bey, cumhuriyeti beğenmedi mi? Kendisinden beklenecek tek erdem, bunu açıkça söylemektir. Rauf Bey, hiç olmazsa bu erdemi gösterebilir.”⁵⁴

Yunus Nadi, bu kesin tavrından sonra hükümete de seslenmekte ve “Nereye gittiğini bil, söyle ve gittiğin yolda kararlı yürü. Yoksa inkılâp Türkiye’sinin hükûmeti olamazsın.”⁵⁵ demektedir. 5 Kasım 1923 tarihli sayı da, hükûmetin üzerine düşen görevi açıklamaktadır. 4 Kasım 1923 tarihli Hakimiyet-i Milliye gazetesinde yayınlanan “Müfsitler Hadlerini Bilmelidirler” adlı başmakaleyi, “Son günlerde bütün Türk basınında gördüğümüz en bilinçli yazı” diyerek sunmaktadır.

İstanbul basınındaki yazıları ise, “kasıt ve garaz dolu, kızıl irticaya dayanak oluşturan” yazılar olarak göstermektedir. Daha önceleri değerli bir gazeteci olarak gördüğü H. Cahit’i iki yüzlülükle suçlamaktadır. “Öteden beri kendisini cumhuriyet taraftarı olarak sunduğu halde cumhuriyetin ilânı üzerine, adeta Karadeniz’de gemileri batan tüccar manzarası vererek, sözünün eri olmadığını göstermiştir.” H. Cahit’in Tanin’i ise “bir irtica varakasıdır.”

Yunus Nadi’ye göre, cumhuriyete karşı bir irtica ittifakı meydana getirilmiştir. “Belirli bir hedefi yıkmak için, içten ve açık olmayan bir ittifak yapılmıştır. O hedef için de, irticanın mı, yoksa hürriyet ve millî egemenliğin mi galip geleceği sonra görülecektir. Ne olacağını bilmiyoruz. Fakat bugün irtica çevresinde ortaya çıkan terakkiperlerin, alçak bir yerde olduğuna kuşku yoktur... İstanbul’da, ilân ettiğimiz cumhuriyeti hedef alan vatansızlara karşı yapılacak görevleri... biz arkadaşımıza hatırlatabiliriz. Ancak harekete geçmek için beklemek gerekmektedir... O namertler Gazi Paşaya ve TBMM’ye saldıramadıkları için cumhuriyete saldırmaktadırlar... H. Cahit Beyin aşık olduğu cumhuriyeti yıpratmak isteyen bu irtica, H. Cahit Beyin bir tek kelimelik itirazına uğramamıştır. Çünkü aralarında şimdilik, yıkmak için samimi bir ittifak yapılmıştır. Bu basın, H. Rauf Beyin ba-

⁵⁴ Yunus Nadi, “Vuzuh, Sarahat ve Katiyet Lazımdır”, *AYG*, 4 Kasım 1923, s.1.

⁵⁵ Yunus Nadi, “Vuzuh, Sarahat ve Katiyet Lazımdır”, *AYG*, 4 Kasım 1923, s.1.

sınıdır... Rauf Bey, açıklamalarını yayınlamak için bula bula bu irtica sayfalarını bulmuştur. Rauf Beyin yayınlanacak beyanatı varsa, Yeni Gün'ün sayfaları ona açıldı. Bu açıklama, galiba Yeni Gün'e uygun değildi de, o meşhur basın lütuf ve yardımına başvurma şıkkı tercih edilmiştir.”

Hükûmeti göreve çağıran Yunus Nadi, sorumluluğunun gereğini yapmasını istemektedir. “Memleket ve milleti selamet baş hedefine götürmek düşüncesiyle millet adına büyük bir inkılâbın amilleriyiz. Giriştiğimiz ve izlemekte olduğumuz büyük işler çerçevesinde, Yunanlılardan elbette bin kere daha alçak bir iki gericinin hezeyanlarına katlanmamız çok büyük bir garabet olmaz mı? Bu konuda hiçbir fikir, bizi kararlı yürümekten ve önümüze çıkan engelleri ezip kırmaktan alıkoyamaz. Bizim nazarımızda hükümetin anlamı, ancak ve ancak bu olabilir. Karşımızda başkaldıranları ezmek gerekir. Bu görevin önemini anlayamayan hükümet, Türkiye’de inkılâp hükümeti olamaz. Hezeyanlara çok katlanılmıştır. Artık bu yeter olmuştur. Şimdi hükümet bekliyoruz. Şimdi İsmet Paşayı görmek istiyoruz.”⁵⁶

Hüseyin Cahit, Yeni Gün'deki Yunus Nadi'nin yazılarına cevap vermekte gecikmemiştir. Yeni Gün de, Hüseyin Cahit'in yazılarından pasajlar aktarırken, gerici bir düşünce ile yazılmış yazılar olduğu sunumu ile vermiştir. Hüseyin Cahit, kendisini cumhuriyetçi olarak göstermekte ve Ankara basınındaki “sövüp saymaları, dünyayı asıp kesmeleri, ortalığı kana bulamaları ve herkesi tehdit etmeleri, sarhoş gürültüsü” olarak nitelendirmektedir. Yeni Gün gazetesini, Türkiye'nin İslam dünyası ile bağlarını koparmaya çalışmakla suçlamakta ve şöyle demektedir:

“Göçmenler için Hindistan'a para toplamaya gidiyoruz. Hintlilerin bize bağıllık yönü nedir? Aramızda halifenin bizim memleketimizde bulunmasından başka ne bağ vardır? Halifeye ve hilafet hanedanına hakaret ettikten sonra, ne yüzle para istemeye geliyorsunuz deseler, acaba ne cevap veririz? Yeni Gün gazetesinin Türkiye ile İslamiyet arasındaki bağı kırmaya hakkı yoktur.”⁵⁷

⁵⁶ Yunus Nadi, “Hükümetin Vazifesi”, *AYG*, 5 Kasım 1923, s.1.

⁵⁷ *AYG*, 7 Kasım 1923, s.1.

Tanın gazetesinin, fazla sıkıştırılınca ağzındaki baklayı çıkarıp Yeni Gün'e saldırdığını düşünen Yunus Nadi, H. Cahit'in cumhuriyetçi olduğunu söylemesine, "kocaman bir yalan" diye bakmaktadır. Hatta H. Cahit'i, Ali Kemal'e benzetmekte ve H. Cahit ile Tanin gazetesini bozgunculukta Ali Kemal'i fersah fersah geçmiş olmakla suçlamaktadır. "İttihat ve Terakkinin bile katlanılmaz bir baş belası olduğu ve zararına son vermek istediği için, kendisini ve gazetesini satın almak zorunda kaldığı" H. Cahit için söyleyeceklerinin daha sert olacağını belirten Yunus Nadi, H. Cahit'in iddialarına şöyle cevap vermektedir:

Hüseyin Cahit'in halife, hilafet ve İslam dünyası ile ilgili Yeni Gün'e isnat ettiği bütün suçlamalar, "tamamen iftiradır. Bozgunculuk yolunu seçmiştir. Bizim makalelerimiz meydandadır. Onlarda ne hilafetten, ne hilafet hanedanından ve ne de İslam dünyasından tek kelime ile söz edilmiştir.

"Milletin egemenliği aleyhine hâlâ bir saray egemenliği çıkarma hülyasına kapılan yaratıklar varsa, onlar bilmelidirler ki, o saraylar onların başlarına geçirilir, dedik. Yine de deriz. Bu sözümüzden hanedan neden incin sin ki? O zavallıların kendi başlarına böyle bir şeyi düşünmelerine dahi ihtimal verilemez. Sözümüz açık ve kesindir. Biz zihniyeti kast ederek söyledik. Yine de söyleriz. Başımıza bir aile saltanatını çıkarmak isteyeceklerin amansız düşmanlarıyız."

Bu sözlerden halife, hilafet ve İslam dünyası aleyhine bir sonuç çıkarılmayacağını belirten Yunus Nadi, H. Cahit'i bulanık suda balık avlamakla itham etmektedir. H. Cahit'in iftira ile halkın gafletinden yararlanmak, kamuoyunu yanıltmak istediğini, Derviş Vahdeti, Kör Ali ve Ali Kemal'in ruhlarını şad etmeye çalıştığını söylemektedir. Koyu cumhuriyetçi görünmeye çalışan H. Cahit'in aslında kara bir irticacı olduğunu, sadece bunu saklamaya çalıştığını ifade eden Yunus Nadi, onları mert olmaya çağırır.⁵⁸

Hüseyin Cahit Beyin Yeni Gün hakkında yazdığı yazılar ilk meyvesini vermiş ve Hukuk Fakültesi öğrencileri 7 Kasım 1923 günü, Yeni Gün gazetesini, hilafet ve hilafet hanedanı hakkındaki yazılarından dolayı protesto

⁵⁸ Yunus Nadi, "Tanin'in Hezeyanı", **AYG**, 7 Kasım 1923, s.1.

etmişlerdir. Protestoya katılan 70 kadar öğrenciye göre, “Yeni Gün millî ve dinî mukaddeslere saygıda kusurlu” bulunduğu için protesto edilmiştir.

Yunus Nadi, bu protestoyu konu alan yazısında, son dönemlerde cumhuriyetle ilgili yazılar yazdığını, hilafetle ilgili bir yazı bile yazmadığını belirttiikten sonra, asıl protesto edilmesi gerekenlerin H. Cahit ve Tanin olduğunu belirtmektedir. Meşrutiyet dönemi başlangıcında Ali Kemal’in de öğrencileri yanlış yönlendirdiğini örnek olarak veren Yunus Nadi, H. Cahit’in iyice Ali Kemal’e benzemeye başladığını vurgulamaktadır. Sonra da protestocu gençliğe şöyle seslenmektedir:

Kurtuluş Savaşı’nda “bağımsızlığını ve egemenliğini sağlamak için mücadeleye eden Türk milleti, iki çeşit düşmanla savaştı. Bunlardan biri bütün dış dünya, diğeri de İstanbul’da bir sarayda oturan saltanat idi. Bu saltanat düşmanı, millete karşı asker gönderdi, hilafetin manevî etkisinden yararlanarak kardeşi kardeşe kırdırdı. Adına Hilafet Ordusu denilen kuvvetler oluşturdu... Eskişehir ovalarında Yunan uçaklarıyla cephelerimize attırdığı yüz binlerce beyannamelerle Yunan ordularının dahi hilafet orduları olduğunu ilân ettirdi. İşte millet, bu iki düşmanla mücadele ederek zaferi elde etmiştir... İşte milli egemenliğimizin tam bir örneği olmak üzere ilân ettiğimiz cumhuriyetten sonra, İstanbul’dan gelen bazı hoş olmayan seslere karşı Yeni Gün sesini yükseltmiş, kişisel saltanata eğilimli olanlara karşı eleştiri ve itirazlarını yöneltmiştir. Buna rağmen bu kurumları olduğu gibi savunan bir gençlik, Yeni Türkiye’ye lâıyk bir gençlik değildir... Bütün Türk gençliği bilmelidir ki, Yeni Gün’e göre, artık bu memlekette saltanat kurumu unvanını taşıyabilecek hiçbir kutsal yoktur.”⁵⁹

Cumhuriyet tartışmalarını iki temel anlayıştı toplayan Yunus Nadi, bunları şöyle ifade etmektedir:

1- Anadolu’nun millî hareketi, elde ettiği zaferi, Anadolu’da çalışmaya devam ederek tamamlamak isteyenler.

2- İstanbul’un henüz huzura alışık olmayan, köhne Bizans’ın devlet ve millete egemen olmak isteyen kozmopolit insanları.

⁵⁹ Yunus Nadi, “İlk Meyve”, **AYG**, 8 Kasım 1923, s.1.

Yeni Gün'ü ve Ankara'yı birinci grupta, H. Cahit ve benzerlerini ikinci grupta değerlendiren Yunus Nadi, buna kanıt olarak, H. Cahit ve Tanin'in Ankara'nın başkent olmaması için gösterdiği çabayı, cumhuriyetin ilânı üzerine isteklerinin olmaması üzerine ortaya koyduğu saldırganlığı ve "Ankara başkent olursa, milletvekili seçilse bile Ankara'daki TBMM'ye gitmeyeceğini" söylemesini göstermektedir.

Yunus Nadi, devlette görülen boşluğun doldurulmasını, devletin duruma hakim olmasını ve yeni Türkiye'nin kendi prensiplerini kısıkanç bir şekilde savunmasını istemektedir. Ayrıca son dönemlerde devlet kavramını anlamaya çalışan üç önemli örnekten söz etmektedir. Bunlardan birincisi olarak İttihat ve Terakki'yi, ikincisi olarak Lenin'in yönetimini ve üçüncüsü olarak Musolini'nin faşizmini görmektedir. Bunlardan özellikle de faşizmde, örnek alınacak çok şeyler bulmaktadır. "Faşizm sayesinde İtalya, elli seneden beri o kadar az bir zamanda görmediği bağımsızlık ve şerefi, onur ve çıkarı görmüştür ve daha da görecektir... Şimdi bizim de yapacağımız şey, vatan ve milleti yabancı istila ve egemenliğinden kurtarmakta gösterdiğimiz devlet anlayışımızı, bütün özgürlüklere dayanak yaparak yürütmektir. En önemli ihtiyacımız, devlet boşluğunun doldurulmasıdır."⁶⁰

Yunus Nadi, Musolini'nin faşizmindeki devlet ve özgürlük anlayışını Türkiye için daha yararlı bulmaktadır. Bunun için örnek göstermektedir. Her halde bu, bir inkılâp döneminde bulunmanın, inkılâplara sahip çıkma, koruma ve yaşatma kısıkançlığından kaynaklanmış olsa gerekir. Yunus Nadi'nin ve Yeni Gün'ün İttihatçı olduğu bilinmektedir, ama faşist yaklaşımlarının olduğunu söylemek doğru olmayabilir.

Gelişmeler, sadece Yeni Gün ve Yunus Nadi'nin canını sıkmamış olmalı ki, milletvekilleri, cumhuriyet aleyhinde bulunacakların Hıyanet-i Vatanîye Kanununun birinci maddesi ile cezalandırılması konusunda önerge vermişler ve önerge meclise sevk edilmiştir.⁶¹

Gerçekten de Anadolu'nun beş yıldır geçirdiği felakete, İstanbul'un silah sesi duyulmayan rahat ufuklarından bakanlar, burada cumhuriyetin

⁶⁰ Yunus Nadi, "Türkiye Cumhuriyeti Devleti ve Vazifeleri", *AYG*, 5 Kasım 1923, s.1.

⁶¹ *AYG*; 11 Kasım 1923, s.3.

nasıl beklenildiğini, nasıl derin bir ihtiyaç olduğunu bilselerdi, “bu ne kadar çabuk oldu?” diyemezlerdi.⁶² Halbuki cumhuriyete öyle kolayca ulaşılmamıştı. Bin bir zorluk ve zahmetlerden ve onca zaman geçtikten sonra ulaşılmıştı.

Ömer Faruk Efendinin Kurtuluş Savaşı’na Katılmak İstedığı İddiasının Cumhuriyet Tartışmalarına Karıştırılması

Cumhuriyet tartışmalarını derinleştiren Yeni Gün ve Tanin gazeteleri arasındaki çatışmaya başka aktörler de katılmaya çalışılmıştır. Bu aktörlerden biri de Sultan Vahdettin’in damadı Ömer Faruk Efendi ve onun Kurtuluş Savaşı’na katılma isteğidir. Tanin gazetesi, 6 Kasım 1923 tarihli başmakalesinde saltanat ailesine mensup olanların millî harekete katılmamalarının sonucu, eski mevkilerini doğal olarak kaybettiklerini belirtirken, 7 Kasım 1923 tarihli sayısında Ömer Faruk Efendinin millî harekete katılmak için İnebolu’ya geldiğini, fakat Ankara tarafından kabul edilmediğini ve bu yüzden diğer şehzadelerin de Anadolu’ya geçmeye cesaret edemediklerini belirten bir mektubunu yayımlayarak, bir gün önce söylediklerini yalanlamıştır.

Ömer Faruk Efendi bu mektubunda özet olarak şunları söylemektedir: “Bütün şehzadeler ve bütün hanedan üyeleri Kuva-yı Milliye’ye katılacaklardı. Öncü olarak ben gittim. Anadolu kabul etmedi. Zorunlu olarak İstanbul’a döndüm ve durumu ilgililere söyledim. Bunun neticesi olarak onlar da gitmediler. O halde kabahat kimin?”

Ömer Faruk Efendinin bu ifadelerine Yeni Gün şöyle cevap vermektedir: “Ömer Faruk Efendinin bu ifadesine ve özellikle son sorusuna göre, galiba bütün suç Anadolu’nundur. Zaten bunu İnebolu’da iken Ankara’dan aldığı ve bu defa Tanin’e göndererek yayınladığı mektup ile açıkça söylüyor da... Tanin tarafından yalnızca özgürlük hatırı ve aşkı için bir iyi niyet gösterisi olarak yayımlanmaktadır. Bunun böyle olmadığını ve olmayacağını Tanin de bilmez değildi. Fakat bugün için alet olarak kullandığı bir aracı, kör kadı gerçeği adına çiğneyip geçmek mertliğini Tanin, ne diye kabul etsin?...

⁶² Karadoğan, “Cumhuriyet İhtiyacı”, AYG; 11 Kasım 1923, s.1.

“Bu Ömer Faruk Efendi bilindiği gibi o zaman halife ve hakan olan Vahdettin’in damadı bir gençtir. Vahdettin’in İngilizlerle ilişki derecelerini bilmeyen hiçbir kimse yoktur. Hanedan üyelerinden o zaman İngilizlere yaranmak için bin çeşit saçmalığı bir paraya yapan yaratıkların çokluğu ise, herkesin bildiği üzücü gerçeklerdendir. Bir taraftan milli hareketlerini ilk neferinden başlayarak düzenlediği kuvvetlerle hazırlamaya ve tamamlamaya çalışan Anadolu, diğer taraftan da İstanbul’un ve düşmanların nelerle uğraştıklarını öğrenmekten uzak değildi. Bu arada Anadolu, ilk olarak Vahdettin’in İngilizlerle ve Yunanlılarla ortaklaşa Anadolu’yu mahvetmeye çalıştığı fiili eserleri ile karşılaşılıyor ve çarpışlıyordu. Hanedandan bir çok kişinin İngiliz ve Yunan subayları ile bir çok törende ve hatta içkili bir çok ziyafette kucak kucağa zevk ve sefa sürmekte olduklarından haberdar oluyordu. O zaman bizim en amansız düşmanımız olan İngilizler, bir taraftan adı halife ve hakan olan ateşi, maddî ve manevî bütün kuvvetleri ile aleyhimize yönlendirirken, diğer taraftan içimize hanedan olacak bir kişi göndermekte, bizim aleyhimize çok önemli bir çöküntü etkeni görüyordu. Bütün bunlar Anadolu’da olurken, İstanbul’da o zamanın veliahdının oğlu Ömer Faruk Efendinin Ankara’ya gönderilmesi fikri ortaya çıktı ve bu çocuk adına şu teklifler Ankara’ya iletildi:

“Ömer Faruk Efendi, Ankara’da hanedanı temsil edecek bir mevkiye sahip olacaktır. Kendisinin hal ve şanına uygun bir ikametgâh ve ödeneği olacaktır. Özellikle tahsisatı, gelişi güzel azaltılmayacak, rızası alınmadan azaltma yapılmayacaktır...

“Bu teklifler el altından Ankara’ya ulaştığında gülmüş, kızmış ve özellikle bütün bunların altında bir İngiliz oyunu olmasına daha fazla ihtimal vermiştik. Çok geçmeden ne karşısında kaldık biliyor musunuz? Ankara, İstanbul’a hiçbir olumlu cevap vermediği halde, günün birinde Ömer Faruk Efendi İnebolu’ya çıkmış ve BMM Başkanı Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine, şu anlamda bir telgraf göndermiştir:

“İnebolu’ya çıktım. Keyfiyeti BMM’ye duyurunuz!”

“Bu telgrafı çeken Ömer Faruk Efendi, Vahdettin’in damadı olan ve dünya kadar İngilizlerle, Fransızlarla, Yunanlılarla kucak kucağa yaşayan ve

hatta göbek göbeğe dans eden çocuk idi. Telgrafa göre kendisi, Milli Mücadeleye katılmaya değil, BMM üzerinde saltanat sürmeye geliyordu. Kendisinin İngilizlerden bir görev almadığına kim kefil olabilirdi? Burada dikkat edilecek nokta ise, kendisinin İnebolu'ya 1921 Nisan'ı sonlarında gelmiş olmasıdır. O zamana kadar Anadolu en müthiş tehlikeleri atlatmış, 2.İnönü Muharebesini de kazanmış bulunuyordu. Artık milletin rahat ve başarısının karşılığı olarak millet aleyhinde çalışan saltanatlarının ve sultanların hayatı, doğal olarak mahvolmaya aday ve belki de mahkum bulunuyordu. İşte Ömer Faruk'un İnebolu'ya gelişi tam bu sıradadır. Bunun en hafif tabiri ile anlamı, hanedanın çöküşten kurtuluşu amacını hedeflemiş olmaktan ibaretti. İngiliz ve Yunan dalavereleri ve casusluğunun en kötü ihtimalleri de cabasıydı.

“Böyle bir zata Ankara, yapılabilecek muamelelerin en hafifini uygulayarak, İstanbul'a dönmesini söyledi. O zaman bu Ömer Faruk Efendi, İstanbul'dan kaçtığını, Anadolu'ya katılmasının duyulmasının ailesi için kötü sonuçlar hazırlayabileceğini, İstanbul'a geri dönme ihtimalinin olmadığını, eğer kendisinin Ankara'ya gelmesi sakıncalı görülüyorsa hiç olmazsa Avrupa'ya gidişine izin ve orada yaşamasına yeterli ödenek verilmesini istemişti. Halbuki bizim öğrendiğimize göre İnebolu'ya çıktıktan sonra İstanbul'daki ailesine şu anlamda bir telgraf göndermiştir:

“Salimen İnebolu'ya ulaşarak karaya çıktım. Halk tarafından büyük bir saygı ile karşılandım.

“Anadolu'ya katılmasının duyulması ailesi için büyük bir felaket olacağını söyleyen adam, İnebolu'ya ulaşmasını açık bir telgrafla İstanbul'a duyuruyordu. İstanbul telgrafhanesinin İngilizlerin elinde olduğu kendisinin bilmediği bir şey değildi. O halde bu işte oyunlar, dalavereler ve sahtekarlıklar vardı. Ömer Faruk Efendiye, milletin paralarının son kuruşuna kadar fişek almaya ayrıldığı için Avrupalarda seyahate verilecek paramız yoktur, denildi.

“Bu genç İstanbul'a döndü, başına hiçbir şey gelmedi ve tam tersine İngilizler ve Yunanlılarla daha sıkı fıkı oldu. İşte Ömer Faruk Efendi hikayesi budur. Ömer Faruk Efendinin mektubundan bütün şehzadelere bir kah-

ramanlık destanı çıkarılamaz. Bütün İstanbul Vahdettin'i de, onun damadını da, adlarına şehzade denilen insanları da bilir. Acaba onlardan bir tek kişinin milli Anadolu mücadelesine bütün bir ciddiyet ve hamiyetiyle katılma ihtimalini onları çok iyi bilen İstanbul'da düşünebilecek bir tek insan bulunur mu?"⁶³

Gerçekten de Tanin gazetesinin yayınladığı mektup ile, Ömer Faruk Efendinin Ankara ile haberleşmeleri arasında büyük bir çelişki vardır. Öncü olarak kendisinin geldiğini ve daha sonra bütün ailenin Kurtuluş Savaşı'na katılacaklarını ifade etmesiyle, kaçarak geldiğini ve İstanbul'a dönmesinin sakıncalı olacağını söylemesi arasında büyük bir tutarsızlık vardır. Yani Kurtuluş Savaşı'nı yönetenlerin gelişmenin seyrini anlayıp buna uygun davranmakta haklı olduklarını düşünmek daha doğru bir yaklaşım olsa gerekir.

Cumhuriyet Tartışmalarına Hilafeti Karıştırma Çabaları

8 Kasım 1923 tarihli Akşam gazetesi, halifenin istifa ihtimalinin kuvvetli olduğunu, cumhuriyet tartışmalarının ortaya yeni bir hilafet meselesi çıkardığını, hilafet için düşünülen yeni sistemin İslam ülkelerinden temsilcilerin İstanbul'a çağrılmasıyla, Osmanoğullarından birinin bunlar tarafından seçilmesi olduğunu yazmıştır.⁶⁴

Böylece gündeme hilafet sorunu da yavaş yavaş girmeye başlamıştır. Hatta Şeriye Vekili Fevzi Efendi, İstanbul'a gidip dönünce, seyahatinin hilafetle ilgili olup olmadığı sorulmuştur. Fevzi Efendi, bakanlıkla ilgili işleri için İstanbul'a gittiğini, Ankara'da hilafet meselesi diye bir konu olmadığını, İslam ülkelerinden temsilcilerin toplanacağı iddiasının asılsız olduğunu, Şeriye Vekaletinin bakanlar kurulundan çıkarılacağı haberlerinin yalan olduğunu, cumhuriyetin ilânında bir acelenin olmadığını, cumhuriyetin İslam'ın ilk gayesi ve ilk zamanlardaki yönetim şekli bulunduğunu, ilk dört halife döneminin bir cumhuriyet dönemi olduğunu ve 14 asır sonra işlerin aslına döndürüldüğünü söylemiştir.⁶⁵

⁶³ AYG, "Milli Hareket ve Saltanat", 9 Kasım 1923, s.1-2.

⁶⁴ AYG; 9 Kasım 1923, s.2.

⁶⁵ AYG; 11 Kasım 1923, s.3.

BMM Başkanı Fethi Bey de yaptığı açıklamada hilafet konusuna değinmiştir. Hilafetin İslam dünyasının malı olduğunu, fakat TBMM'ye dayandığını, kendisinin cumhuriyetçi olduğunu, 23 Nisan 1920'den beri fiilen var olan bir sistemin adının konulduğunu ve bu yüzden son değişikliklerin yeni bir durum olmadığını vurgulamıştır.⁶⁶

Yunus Nadi, 11 Kasım 1923 tarihli makalesinde de, hiç hilafet konusunu işlemediği halde, ortaya halife ve hilafete hakaret konusunu atanlara cevap vermekte, İkdam gazetesi sahibi Cevdet Beyin de bu oyunun içinde yer almasından duyduğu endişeyi dile getirmektedir.⁶⁷

12 Kasım 1923 tarihli Yeni Gün'deki Yunus Nadi'nin yazısı tam bir meydan okuma ve adeta İstanbul basınının yakasından tutup şöyle bir silkeleme olarak görülebilir. “Evvla Türkiye” adını taşıyan makalede Yunus Nadi, Türkiye'yi ve Türk milletini ön plânda tutmaktadır. Önceliğin Türkiye'ye ve Türk milletine verilmesinin en önemli sonucunun, Kurtuluş Savaşı'nın başarıyla sonuçlanmasını gösteren Yunus Nadi, memleketi kurtaran gücün kutsallık merkezinin TBMM olduğunu, bu makamın İstanbul basını tarafından solda sıfır sayılmasını içine sindirememektedir. TBMM'yi ve dolayısıyla milleti hafife alma girişimlerini şiddetle eleştirmektedir. Şöyle ki:

“Lütfi Fikri Beyin halifeye hitaben yazdığı ibadet edercesine dilekçe, ki benzerine ancak 2.Abdülhamit döneminde rastlanabilir, Tanin'in sütunlarında övgüyle yer bulmuştur. Lütfi Fikri Beyin ipsiz sapsız, karakersiz yazılarına değer vermek hatırımızdan bile geçmez. Kendisinin ne olur ne olmaz belki bir sadrazamlık hülyasıyla yaptığı bu saçmalıklar pek kolay anlaşılrsa da, daha önce yine Tanin'in sütunlarında ihtirasları hep bir bakanlık sevdasından ileri geldiği ve hatta kartvizitine (Eski Bakan) diye yazdırabilmek için bir günlük bir bakanlığa bile razı olduğu bin kere teşhir ve rezil edilmiş olan Lütfi Fikri Beyin, özellikle içinde bulunduğumuz durum ve koşullar içinde açıkça sarayı diriltmek yazısını, bugün yine aynı Tanin'in sütunlarında görmek, gerçekten şaşılacak işlerdendir. Lütfi Fikri Beyin mektubunda, TBMM ve Türk milleti asla konu edinilmemiştir. Öyle sanı-

⁶⁶ AYG; 22 Kasım 1923, s.1.

⁶⁷ Yunus Nadi, “Cumhuriyet ve Hürriyet”, AYG, 11 Kasım 1923, s.1.

lıyor ki, TBMM'nin üstünde bir gücün karşısındayız. Öyle bir güç ki, güya Türk millet ve memleketini de o kuvvet yaratmış ve var etmiştir. O olmazsa, Türk milleti ve memleketi dahi olmayacaktır. Bu saçmalıkları hiçbir kelime eklemeksizin yayınlayan Tanin'dir.

“Sorunu, İstanbul basını ve özellikle Lütfi Fikri Bey ayarında bazı kişiler ortaya çıkarmış oldukları için, Halife Hazretlerinin son açıklamasını dahi dikkate layık bulmaktan uzak kalamadığımızı itirafa mecburuz. Halife Hazretleri, istifa etmek niyetinde olmadıklarını açıklamışlardır. Bu kadarı pek iyidir. Zaten kendilerine yönelik hiçbir kasıt ve garaz olmadığı için, bu yöndeki hareketleri memnuniyetle bile karşılanır. Fakat Halife Hazretleri, bugün işgal ettikleri makama ulaşmak için kendilerine hangi milletin ve hangi devletin dayanak oluşturduğunu ve bu seçimi hangi heyetin yaptığını açıklamayarak, makamlarında kalıp kalmamayı da İslâm dünyasının görüşü ile takdir ve kayıtlı bulundurmuşlardır. Halife Hazretleri, etrafında yer alan ve kendilerini şaşırtan özel amaçlı kişilerden önce ve onlardan daha iyi bilmelidir ki, egemenliğini bizzat eline alan Türk milleti, hilafete şekil vermekte tarihî ve siyasal bir gereklilik görmüş ve kendilerini oraya seçerken, ‘İnşallah bu seçimimde aldanmamış olurum’ dualarında bulunmuştur. Son günlerde siyasal amaçlarla hilafet sorununu ortaya atanlar, acaba TBMM’ce seçilmiş olan Halife Hazretlerini de şaşırtmışlar mıdır? Ki, bu kişi açıklamasında, Türk milletini dikkate almayan vadilerde gezmek yolu ve Türk milletinin iradesinin sonucu olan TBMM’yi hiç dikkate almamak şıkkını seçmişlerdir...

“Halife Hazretleri! İmparatorluk hayatının sona erdiğini her halde biliyorsunuz. O halde siz, Lütfi Fikri Beyin çok zararlı mektubundaki düşünceleri kabule işaret sayılabilecek suskunluk içinde olamazsınız. Ne dediğini bilmeyen Lütfi Fikri, 16.Lui örneğini vermekle, size çok kötü durum ve görevler önermiştir. 16.Lui, Osmanlı İmparatorluğunun son haini olan Vahdettin’de kişiselleşmişti. Bir farkla ki, milletin gazabından korkan Vahdettin, bir zamanlar memleketimizden kaçmış, manevî idama ve yok olmaya uğramıştı. Tarihimizin bu kısmını kapanmış saymakta, herkes için hayır ve yarar vardır. Zorla onu geri döndürmek isteyenler, kişisel çıkar düşünen yaratıklardır. Siz onlara iltifat etmeyiniz ve vatanda bir Türk insanı

olarak milletin egemenliği ilkesine dört elle sarılma görevini asla unutmayınız ve ihmal etmeyiniz...

Gerçekten cumhuriyetin ilânı değil, belki ifade edilmesi üzerine İstanbul'da meydana gelen ve çok taraflı tartışmalara neden olan son yayın savaşını, olsa olsa milletin egemenliği ilkesinde özetleyebiliriz. Bu ilke, bizzat kutsal mıdır, değil midir? Bugün Türk olarak var isek, dünyada Türk milleti olarak bir yere sahipsek, bunu sadece Türk milletinin kendi kararını kendisinin vermiş olmasına borçluyuz.

“Bu millî hareketin merkezi Ankara oldu, Ankara idi, hâlâ da öyledir. İstanbul'un Ankara'yı ve Türk milletini incitecek pervasızlıklar yapmasında bir tarihî yanlışlık vardır. İstanbul basını sürekli olarak Ankara'ya hakaret ediyor. Sonuç olarak bütün yazı ve sözlerde TBMM hafife alınıyor. TBMM'nin bu hakaret ve hafife alınmalara ne kadar katlanacağı bilinmez. Fakat bu sabır ve katlanmanın kötüye kullanılmaması gereklidir.

“Bizim bu sözlerimiz üzerine, İstanbul basınının, ‘Bizim de amacımız memleketin yüce çıkarları! Sanki bu suçlama da neden?’ diye bağıracağını biliyoruz. Durum o kadar ciddidir ki, kamuoyunu oyalamaya yarayan mantık oyunlarına gelemiz.

“Ankara'yı beğenmeyen bir İstanbul'un oluşu ile, bütün dış dünyanın ülkeye bakışına zarar verdiniz. Dış basın, Türkiye'de neler olacak diye bekliyor. Hele halife ve hilafet sorunlarının tarafınızdan icadı ile, bu durumu siz ortaya çıkardınız. Haydi diyelim ki, bunu siz icat etmediniz de, biz neden olduk. Acaba ‘Her şeyden önce Türkiye’ ilkesi işinize gelir mi? Gelirse, buyurun onda ittifak edelim... Aksi takdirde Türk milletinin yeni bir görev karşısında bulunduğu duygusunu güçlendirmiş olacaksınız. O durumda da, o görevin yapılmaması en büyük cinayet olacaktır.

“Her şeyden evvel Türkiye, yani Türk milleti ve memleketi ve her şeyden önce Türk milletinin egemenliği!... İşte ilke budur. İstemeyen için kapılar açıktır. Ya da milletin güçlü ve kahredici egemenliği, o gibilerin icabına bakmaya hazırdır. İşte İstanbul'daki gazeteci arkadaşlarımızla anlaşip anlaşamayacağımız tek nokta budur.”⁶⁸

⁶⁸ Yunus Nadi, “Evvla Türkiye”, *AYG*, 12 Kasım 1923, s.1.

Yunus Nadi bu makalesiyle, İstanbul basınına da, Halife Abdülmecit'e de gereken uyarıları yapmıştır. Öncelikli olarak Türkiye ve Türk milletinin egemenliği konusunda anlaşmayı önermekte ve buna yanaşmayanlara da, ya yurt dışına kaçmayı ya da dar ağacını göstermektedir. Bu tavrı, inkılâpları yapan insanların, yani inkılâpçıların, yaptıkları inkılâpları korumakta gösterdikleri duyarlılık olarak algılamak doğru olacaktır. Bir kurtuluş mücadelesi sonunda gelen bu inkılâbın, kıskançlıkla korunması gerekiyordu. Yoksa su üzerindeki yazı gibi bir anda kaybolup gidebilirdi.

İstanbul basını ise, yıllardır ellerinde tuttukları gücün ellerinden kayıp gitmesine katlanamadıkları söylenebilir. Kurtuluş Savaşı'nın dışında kalan ve bürokrasinin entrikaları ile yetişmiş bir basının etkinliğini yitirmesi, kolay hazmedilebilir bir iş değildir. Ankara'nın başkent olmasıyla ümitleri solmaya başlayan İstanbul basını, son bir hamle yaparak etkili bir gücü, Halifeyi ellerinde tutarak var olma çabası içine girdiklerini, bunun için entrikalar çevirdiklerini söylemek yanlış olmasa gerekir. Eski sistemden kopamaları da bunun cabasıdır.

İşte Yunus Nadi de, Kurtuluş Savaşı'na katılmamış insanların zaferden sonraki tavırlarını anlamakta zorlanmakta ve milleti etkileme girişimlerini boşa çıkartmaya çalışmaktadır. Millet, üç beş okumuşun sözleri ve söylentileri ile ilgilenmediğini belirtmekte ve şöyle devam etmektedir:

“Millet, yalnız onlara değil, hatta Osmanoğullarına bile metelik vermektedir. Millet istediği bir tek şey vardır. O da kendisinin onur ve bağımsızlığından ibarettir. Osmanoğullarının velinimetleri olan millet aleyhine düşman ile işbirliği yaptıkları savaş döneminde dahi millet, kendi kaderini kendi eline alarak, kendi varlık, onur ve bağımsızlığını sağlamak için, Osmanoğullarının da içinde bulunduğu bütün bir düşman dünyasına karşı koymuştur. O halde Türk ikliminde, sorun temelinden çözümlenmiştir. Buna rağmen milleti hâlâ kör ve cahil zannederek, onun aleyhine yeni ve ya eski bir hanedan çıkarmaya çalışanların gayretleri, gerçekten genlerindeki alçaklıkla, hiç olmazsa yüce Türk erdemlerinden kesinlikle nasip sahibi olmamakla ortaya çıkan bir melanetten başka bir şey değildir.”⁶⁹

⁶⁹ Yunus Nadi, “Kervan Yürümelidir”, *AYG*, 14 Kasım 1923, s.1.

Bu tartışmaları, Türk milletinin başına yeniden hanedanlık sarma çabası olarak gören Yunus Nadi, bu eylem içinde olanları da, Türklükle ilgisi olmayan alçak insanlar olarak değerlendirmektedir. Bu gerçeklerin çok önemli olduğunu algılamak için de, yokluklardan varlıklar çıkararak Türk Kurtuluş Savaşı'nın içinde yaşamış olmanın gerekli olduğuna dikkat çekmektedir. Ayrıca bu tartışmaları ortaya çıkaran insanların hem alçak, hem de ihanet ve ihtiras içinde olduklarına inanan Yunus Nadi, İstanbul basınına gereğinden fazla dikkate aldığını ve önem verdiğini belirterek, bir özelleştirme de yapmaktadır. Ama İngiliz başbakanı Lloyd George'un Türk milleti yerine Türk milletinin temsil edildiği yer olan Ankara'daki TBMM'ye saldırması, Damat Ferit ve Ali Kemal'in ona eşlik etmesi ile Hüseyin Cahit'in başlattığı saldırı arasında da bir fark görmemeye devam etmektedir. Yani, İstanbul basınına tartışmalarını gereğinden fazla büyüttüğünü ve onları dikkate almamanın daha doğru olacağını düşünmesine rağmen, bir türlü onları muhatap alıp cevap vermekten de kendisini alamamaktadır.

Hüseyin Cahit Beyin Ankara'ya düşman olmasının nedeni olarak ekonomiyi göstermektedir. Bunu da şöyle açıklamaktadır. İttihat ve Terakki döneminde Osmanlı Borçlar Bakanı olan Hüseyin Cahit Beyin, millî hükümet döneminde bu şansını kaybetmiş olmasından dolayı saldırdığını düşünmekte ve “Mahrum olan, insana rahmet okumaz ya, işte böyle bela okur” demektedir.⁷⁰ Sonra da “memleketi kurtaran millî iradenin işleri yürütmeye devam edeceğini ve Ali Kemal'e mirasçı olan alçaklara hiçbir önem vermeyerek yoluna devam edeceğini, bu saldırganlara hadlerinin bildirilmesinin gerekli olduğunu, o zamana kadar onları yok saymak gerektiğini” ilâve olarak söylemektedir.⁷¹

Yunus Nadi, İstanbul basınına bağrıışmasını köpek havlamasına benzetmekte ve kervanın yürümesi gerektiğini belirterek, kendileriyle ceza vermek gerektiği zaman ilgilenilmesinin daha doğru olacağını söylemektedir.

Bu tartışmaların yoğunluk kazandığı bir dönemde İstanbul'dan gelen haberler, Ankara'nın kuşklarını daha da artırmıştır. Yeni Gün, İstanbul'dan

⁷⁰ Yunus Nadi, “Kervan Yürümelidir”, *AYG*, 14 Kasım 1923, s.1.

⁷¹ Yunus Nadi, “Kervan Yürümelidir”, *AYG*, 14 Kasım 1923, s.1.

gelen Rauf Beyin Halife Abdülmecit ile görüştüğü ve Halife Abdülmecit'in Kazım Karabekir Paşaya ziyafet verdiği haberlerini birinci sayfadan vermiştir.⁷² Bu gelişmeler, acaba İstanbul'da Ankara ve TBMM aleyhine neler oluyor? sorularının sorulmasına neden olmuştur.

Saltanat, hilâfet ve millî egemenlik tartışmalarına değinen Karadoğan; “İslamiyet'te saltanat ve taht yoktur. Şeriatın icma-ı ümmet dediği, halk ittifakı vardır. Milletin hayrı nerede ise, şeriat onu onaylar. Üç gün önce hilafetin kılıcını bizim üzerimize çeken ve saldıran Vahdettin, sarayını güçlendirmek için minarelerin mahrutî uçları ile gökyüzüne bağladığı memleketin enkazından faydalanmak istedi. Buna engel olan millet, bugün mescitle sarayı ve hilafetle saltanatı ayırmıştır. Bugün saray, Doğunun mavi gökleridir. Onun altında kendine hakim olan bir Türk milleti yaşıyor. Hilafet bir mihraptır ki, bütün kin ve ihtiraslar gibi siyasetin sesi de orada susmalı ve oradan yalnız Kur'an ve ezan sesleri gelmelidir.”⁷³ diyerek adı konmamış bir laiklikten söz etmiştir.

Yani, cumhuriyet üzerine yapılan tartışmalar, yeni gelişmelerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Cumhuriyeti istemeyenler, hilafetin arkasına sığınarak mevzi alırlarken, cumhuriyetten sonra hilafetin kaldırılmasının ortamının olgunlaşmasını bekleyenler de, bu tartışmalardan karar zamanının geldiği sonucunu çıkarmışlardır. Yol ayrımına gelindiği anlaşılmıştır.

Halk Fırkası'nda, Rauf Beyin Açıklamaları Üzerine Yapılan Tartışma ve Yankıları

Tartışmaların alevlendiği bir ortamda TBMM Başkanı Fethi Bey, gazetecilere yaptığı açıklama sırasında, “İstanbul-Ankara meselesi diye bir meselemiz yoktur”⁷⁴ diyerek, ortamı sakinleştirmeye çalışmıştır. Bu gelişmeye, Rauf Beyin İstanbul dönüşü Halk Fırkası'nda yaptığı açıklamalar eklince, suların durulması beklenmektedir. Ancak beklenen sonuç elde edilememiştir.

⁷² AYG, 14 Kasım 1923, s.1.

⁷³ Karadoğan, “Hilafet ve Saltanat”, AYG, 16 Kasım 1923, s.1.

⁷⁴ AYG, 22 Kasım 1923, s.1.

22 Kasım 1923'te Halk Fırkası'nda, Rauf Beyin 1 Kasım 1923'te Vatan ve Tevhid-i Efkâr gazetelerindeki açıklamaları tartışılmıştır. Yeni Gün'e göre Rauf Bey, tam bir cumhuriyetçi olduğunu, Meşrutî Saltanata karşı bulunduğunu açıklamış ve Halk Fırkası'ndan ayrılmayacağını belirtmiştir. Adı geçen gazetelerdeki açıklamasının kötüye yorumlanabilecek kısımları hakkında Halk Fırkası milletvekillerine açıklamalarda bulunmuştur.

Öte yandan Yunus Nadi'nin ve Yeni Gün'ün bu açıklamalardan memnun olmadığını söylemek mümkündür. 26 Kasım 1923 tarihli Yeni Gün'deki yazısında Yunus Nadi, Anadolu'da başlayan ve bütün dünyaya bile karşı koymayı göze alan mücadeleyi, küçük zorlukların üstesinden gelemeyecek bir hareket olarak görülmesine katlanamamakta ve bu hareketi küçük görenleri gafletle, garip yaratıklar olmakla suçlamakta ve onların sözlerini saçmalık olarak nitelendirmektedir. Rauf Beyin cumhuriyetin ilânı üzerine İstanbul basınına yaptığı açıklamalara yönelik Halk Fırkası'ndaki konuşmasını tatmin edece bulmamaktadır. Millî bir idealden yoksun insanlar arasında yaşadıklarını söyleyen Yunus Nadi, şöyle devam etmektedir:

“Hâlâ saraylara saygı ve hâlâ onların önünde el pençe divan durmayı namus borcu sayan saflar vardır. Denilebilir ki, bunların sayısı oransal olarak hiç de az değildir... Aslında temiz olmaları çok mümkün olan bu insanların mefkûre ile değil inkılâp fikri ile dahi yakından ilgileri yoktur. Rauf Beyin İstanbul gazetelerindeki açıklaması, Halk Fırkası'ndaki ifadesiyle birleştirildikten sonra bir anlam taşıyabilir. Hatta bir değil bir çok anlam çıkarılabilir ki, biz Rauf Beyin samimiyetine inanarak, bir çok anlamlara hiç ihtimal vermek istemiyoruz.”⁷⁵

Yunus Nadi, böyle bir duruma ihtimal vermek istememekle beraber, gazetelere yapılan açıklamanın düzeltme yerinin Halk Fırkası grubu olmadığını, mefkûreci ve inkılâpçıların tereddütten kurtulamadıklarını belirtmekte ve artık kendisinin de Rauf Bey hakkında kuşkularının olduğunu dile getirmektedir.

26 Kasım 1923 tarihli Yeni Gün gazetesi normal sayfa sayısı ile yayınlanmamıştır. Normalde 4 sayfa çıkan gazete, bu tarihte 8 sayfa olarak ya-

⁷⁵ Yunus Nadi, “Türk'ün Mefkûresi”, *AYG*, 26 Kasım 1923, s.1.

yınlanmış ve 2. sayfadan 8. sayfaya kadar, Rauf Beyin Halk Fırkası grubundaki açıklamalarına yer vermiştir. Buna göre Halk Fırkası grubu 23 Kasım 1923 Perşembe günü toplanmış ve temel ilkeler konusunda önemli bir görüşme yapılmıştır. Rauf Bey, Halk Fırkası'ndaki görüşmeler sırasında kendisine sorulan sorular üzerine, cumhuriyetçi ve saltanata karşı olduğunu söylemiştir.

Bu görüşmeler sırasında Cebel-i Bereket milletvekili İhsan Bey; Rauf Beyin İstanbul gazetelerine yaptığı açıklama ile cumhuriyeti zaafa düşürdüğünü, iç ve dış dünyada Rauf Beyin etrafında bir muhalefet partisinin şekillendiği düşüncesinin ortaya çıktığını, bunun Halk Fırkası'nın ikiye bölünüşü olarak algılandığını, sonuç olarak da fırkanın, devlet teşkilâtının ve cumhuriyetin tartışılır duruma getirildiğini belirterek açıklama istemiştir.⁷⁶

Rauf Bey, cumhuriyetle ilgili olarak İstanbul gazetelerine yaptığı açıklamada, Meşrutiyet örneğinden yararlanılmamasını eleştirmiştir. Çünkü Rauf Bey hem kişisel saltanata dayanan baskıcı yönetim ile millî egemenliğe dayalı yönetimi ayırmakta, hem de kişisel saltanatı şiddetle reddetmekte ve millî egemenliğe dayalı yönetimlere övgüler düzmekteydi. Sonra da, Meşrutiyet yönetiminden yararlanma isteğini dile getirmektedir. Buna sebep olarak da, dış zorlukları, içerideki inkılâp hareketini ve Vahdetin'in irticacı girişimlerini göstermişti. İşte önerge sahibi İhsan Bey, buna açıklama getirilmesini istemiştir. Daha sonra da Rauf Beye şu suçlamalarda bulunmuştur:

“Cumhuriyetten söz edilince düşüncelerini açıklamadılar ve tam tersine millî egemenliğin cumhuriyet yönetimi ile ifadesine karşı çıktılar. Hatta bunun ilân şeklini eleştirirken, halkın bu konuda endişeye düştüğünü ve bu endişede haklı olduklarını söylediler... Rauf Bey gibi büyük makamları işgal etmiş bir siyaset adamının, cumhuriyetin ilânından dolayı halkın endişesine tercüman olması, asıl endişe edilecek nokta değil midir? Bundan ayrı olarak, sorumluluğu olmayan insanların cumhuriyeti ilân ettiğini, söylediler. Bunlar kimlerdir? Cumhuriyetin aceleci bir şekilde ilân edildiğini

⁷⁶ Yunus Nadi, “Cumhuriyet ve Hürriyet”, **AYG**, 11 Kasım 1923, s.1.

ifade ettiler. Cumhuriyetin ilânının TBMM’de 9 saatlik bir çalışma ve görüşmelerden sonra kabul ve ilân edildiğini Rauf Bey bilmiyor mu?

“Cumhuriyet konusunda bana muhalif olanlarla sonsuza kadar yürüyemem. İçeriye ve dışarıya karşı kuvvetli olduğumuzu ve Halk Fırkası içinde ayrılık olmadığını göstermek gerekir.”⁷⁷ diyerek, Rauf Beyi açıklama yapmaya davet etmiştir.

Rauf Bey, İstanbul basınına yaptığı açıklamadan dolayı bazı arkadaşları ile arasında anlaşmazlık doğmasından duyduğu üzüntüyü dile getirerek, konuşmasına başlamıştır. Rauf Bey, başka sorular ve endişeler varsa bunların da dile getirilmesini ve daha sonra hepsine birden cevap vermeyi teklif etmiştir. Arkasından da Rauf Beyin 1 Kasım 1923 tarihli Vatan gazetesindeki demeci okunmuştur. Sonra konuşmaya başlayan Rauf Bey; meşrutiyet ve mutlakiyetten yana olmadığını ve sadece cumhuriyetçi olduğunu vurguladıktan sonra şöyle devam etmiştir:

“Kayıtsız şartsız milletin egemenliğine dayanan cumhuriyet yönetimini bu memleket için huzur ve mutluluk getirecek tek yönetim şekli olarak düşündüm... Eğer İstanbul halkı cumhuriyet karşıtı olsaydı ve ben de onların milletvekili olsaydım, her namuslu insanın yapacağı bir iş gibi hemen milletvekilliğinden istifa ederdim.”⁷⁸

Cumhuriyetin aceleyle getirilerek ilânı konusuna değinen Rauf Bey, cumhuriyetin ilânından önce aydınların düşüncesinin alınmamasının yanlış olduğunu ifade etmiştir.

Cumhuriyetin ilânında bazı sorumluluğu olmayan kişilerin bulunduğu iddiası ile müşavir ve uzmanları kastettiğini belirten Rauf Bey, cumhuriyetin ilânı konusunda kendisinin de bilgilendirilmemiş olmasından duyduğu sıkıntıyı dile getirmiştir. Hasta olduğu için TBMM’nin izni ile İstanbul’da bulunan Rauf Bey, kendi bilgisi dışındaki böyle önemli bir gelişmeden alınmış ve rahatsız olmuş olduğu anlaşılmaktadır.

Cumhuriyetin ilân şeklinden halkın endişeye düştüğü iddiasını Rauf Bey şöyle açıklamıştır: “Türkiye hükümetinin şekli nedir? sorusuna büyük

⁷⁷ AYG, 26 Kasım 1923, s.3.

⁷⁸ AYG, 26 Kasım 1923, s.3.

başkanımız, bu kürsüden ilân buyurdular ki, TBMM Hükümeti şeklindedir. Hangi idareye benziyor? dediler. Biz bize benzeriz, bize özel bir idaredir, dediler... Bu büyük sözlerden sonra bunu, böyle kabine buhranı yüzünden, idare edilemez bir şekil olarak gösterip, cumhuriyet kelimesinin konmasını, eskisine o kadar güven bağlamış insanları endişeye sevk etmiştir... Halkın endişesi budur.”⁷⁹

Rauf Bey devamla; “Benim açıklamam üzerine hanedan üyelerinden bazılarının basında karşı tavır almak cesaretini gösterdiklerinden söz edildi. Eğer öyle oldu ise üzgünüm. Fakat benim açıklamalarımın doğan bir sorumluluk olduğuna inanmıyorum. Şunu temin ederim ki, hastalığım dolayısıyla gazete mütalaasından yasaklanmışım. Ta ki, Yunus Nadi Beyin benim açıklamamı eleştiren Yeni Gün gazetesini okuyana kadar. Bu gazeteyi okuduktan sonra yanlış anlaşılmanın, tekrar ediyorum, Anadolu Ajansı'nın her iki tarafın makalelerinin en anlaşılmaz kısımlarını vererek ortaya çıkardığı bir yanlış anlaşılma olduğunu anladım. Yunus Nadi Beyin beni mezarın kenarına getirdiği zaman dedim ki, Yunus Nadi Bey samimidir. İçtihat serbesttir, saygı duyarım... Ben cevap vermeyi sizlerle görüşene kadar erteledim.

“Ayrıca Erzurum Kongresi'nde kabul edilen Misak-ı Milli'de, hilafet ve saltanat makamlarının korunması ve esaretten kurtarılması açıkça belirtilmişti. Bu daha sonra genelleştirilmiş ve Meclis-i Mebusan'da küçük bazı değişikliklerle kabul edilmişti... Teşkilât-ı Esasiye'de hilafet ve saltanatın kaldırıldığına dair bir kayıt yoktur. Şimdi demek ki ben, o anayasaya uygun olması gereken bir şekilde bir şey söyledimse, TBMM'nin yaptığı kanunlar dışına çıkmamak içindir. Ne sultanlar, ne kişisel saltanat ve ne de meşrutiyet taraftarıyım. Kayıtsız ve şartsız milletin egemenliğini görmek en büyük mutluluktur. Dünyada tanıdığım mutluluk, bana sevgi gösteren, beni insan evladı olarak tanıyan arkadaşlarımla aynı fikri taşıyarak ahrete gidinceye kadar beraber çalışmaktır. Kabul etmezlerse kendilerine saygılı olarak mütevazı hayatımı sürdürür, milletin başka hizmetinde çalışmayı bir şeref sayarım.”⁸⁰

⁷⁹ AYG, 26 Kasım 1923, s.4.

⁸⁰ AYG, 26 Kasım 1923, s.4.

Gerçekten de Rauf Bey, Halifenin bir kenara itilmesini içine sindirememiştir. Erzurum ve Sivas Kongrelerinde yer alan “Osmanlı vatanının bütünlüğü, milli bağımsızlığın sağlanması ve hilafet ve saltanat makamlarının bulunduğu baskıdan kurtarılması için Kuva-yı Milliyeyi amil ve milli iradeyi hakim kılmak esastır” maddesini, Hilafet ve saltanatın vaz geçilmez kurumlardan olduğu biçiminde algılamış olmalıdır.

Rauf Beyden sonra söz alan Hamdullah Suphi Bey, İstanbul basını ve H. Cahit Beyi eleştirerek diyor ki: “İstanbul gazetelerinden biri milli egemenlikle cumhuriyetin nasıl bağdaştırılabildiğine şaşırıldığını beyan ediyor. Cumhuriyeti bir laf kalabalığı ve bir oyun haline koyarak güveni sarsmaya çalışmakla meşguldürler... Bizim aramızda sözleri çok etkili olan kişiler, dolayısıyla kendilerine büyük değer verilen kimseler, yanlış anlaşılmaya meydan verecek sözleri ağızlarından kaçırarak olurlarsa, acaba karışıklığı artırmazlar mı? Yeni doğan kurumu zarara uğratmazlar mı?... Hem saltanat zararlıdır deyip, hem de bu fırkanın fikirlerine zararlı sözler söyleyenler var. Bu konuda tek açıklama yapan Rauf Bey olsaydı, buradaki açıklama yetebilirdi. Ancak aynı yolda açıklama ile, isteyerek veya istemeyerek yeni doğan kurumlarımıza zarar verenler vardır...

“Şimdi daha basit bir görüşümü sunacağım. İstanbul’da bir kurumumuz vardır. Bu kurum adını değiştirerek varlığını korumaktadır. Bu kurum hilafettir. Her hafta Halife Hazretleri Cuma selamlığına giderken yapılan töreni biliyor musunuz? Doğrudan doğruya saltanat töreninin aynen tekrarından başka bir şey değildir... Böyle giderse hilafet denilen kurum, günün birinde karşımıza saltanat olarak çıkar.

“Rauf Beyin deyimiyle cumhuriyet, sorumsuz ellerden çıktı, bir oldu bitti olarak sunuldu ve zorla çıkarıldı ise, meydana gelen eser gayri meşrudur. Bildiğim kadarıyla cumhuriyet kanununu, milletvekilleri görüşmüşlerdir... Uzmanlar da milletvekilidir. Ben milletvekilleri arasında sorumsuz kimlerin olduğunu öğrenmek istiyorum. O halde sorumsuzlar tarafından hazırlanmış bir kanun yoktur. Cumhuriyetin bir anda ortaya çıktığına gelince, aslında ilân etmekte geç kalınmıştır.”⁸¹

⁸¹ AYG, 26 Kasım 1923, s.4.

Hamdullah Suphi Bey, Rauf Beyin açıklamalarından tatmin olmamıştır. Rauf Beyin hem cumhuriyet taraftarı ve aşığı olduğunu ilân etmesiyle cumhuriyete daha doğuştan eksiklik yüklemesini bağdaştıramamaktadır. Kamuoyuna karşı söz söyleyenlerin, düşünmeleri gerektiğini ifade etmektedir. Asıl sorumsuzluğu burada aramaktadır. Hamdullah Suphi Bey; Rauf Beyin sözlerini düzeltmesini istemekte ve cumhuriyetin zorlama ile ilân edilmiş bireysel bir karar olmadığını, sürekli kuvvetli olacak ve yaşayacak bir karar olduğunu, TBMM'nin basit çocuklardan meydana gelmediğini belirtmektedir. Ayrıca, "TBMM cumhuriyeti, tarihi bir zorunluluk, milli ve vatani bir çıkar, en yüce bir gaye olarak düşünmüş ve öyle ilân etmiştir" demektedir.⁸²

Yani cumhuriyet, sadece bir hükümet buhranını çözmek için ilân edilmemiştir. Asırlardan beri Türk milletine egemen olan bir hanedanın ve bir grubun baskıcı yönetimine son vermek için ilân edilmiştir. Rauf Bey de, melek olmadığını ve bir insan olduğunu Halk Fırkası'ndaki konuşmasında söylemiştir. İşte şimdi Hamdullah Suphi Bey'e göre, Rauf Beyin yapacağı iş, hatasını kabul edip düzeltmektir.

Antalya milletvekili Rasih Efendiye göre sorun, TBMM ve cumhuriyeti zayıf düşürmek isteyen bir takım kurum, makam, basın ve devlet adamlarının çevirdikleri iki aylık tartışmadır. Rasih Efendi, cumhuriyet sistemi ile İslam ve saltanat arasındaki ilişkileri anlatarak şöyle demektedir:

"Türkiye halkı kendi hükümetini ve devletini kendi yönetecektir. Kendi devletinin başkanlığını da, kalıtsal olarak değil hak eden insanlara verecektir. Onun için Hz. Peygamberin ölümünden sonra bilim, erdem ve dine hizmet olarak kendisinin varisi bulunanlara devlet intikal etmemiştir. Bu dinin gereklerinden olarak halk, o gün İslam'ın erdem ve hizmet olarak en iyisi olan bir kişiyi seçmiştir. Onun için İslam'da saltanat hiçbir zaman yoktur... Türk milleti cumhurbaşkanlığını kabul ederken, o devlet başkanlığını ilmiyle, kültürüyle ve hizmetleriyle Müslümanlar arasında beliren ve Müslümanların seçimine layık olacak bir kişiye vermek yolunu dinin esaslarına uygun bulmuş ve kabul etmiştir."⁸³

⁸² AYG, 26 Kasım 1923, s.5.

⁸³ AYG, 26 Kasım 1923, s.5.

Hoca Rasih Efendi, konuya dinî bir bakış açısı getirdikten sonra Rauf Beyin İstanbul halkının telaş içinde olmalarından dolayı açıklama yapmasına konuyu getirmiştir. Rasih Efendiye göre, eğer halk telaş içindeyse yapılacak açıklama ile halkın telaşı artırılmamalı ve tam tersine o telaştan kurtulması sağlanmalıdır. Rauf Beyin tutarsız açıklamalar yaptığını belirten Rasih Efendi, TBMM’de bir çıkar için veya her hangi bir zorlama ile hareket edecek hiç kimsenin bulunmadığını üzerine basarak vurgulamıştır.

Kütahya milletvekili Recep Bey de Rauf Beyi eleştirmekte ve İstanbul basınına verdiği demecin son kısmını, hiçbir açıklama yapmadan söyleseydi, bu kadar tartışmaya gerek kalmazdı, demektedir. Rauf Bey 1 Kasım 1923 tarihli açıklamasının son kısmında; Ankara’daki tartışmaların ayrıntısını bilmediğini, bu yüzden söylediklerinin varsayım olacağını, belki gerçeğe çelişeceğini, Ankara’ya gidip arkadaşları ile görüştüğünden sonra kesin kararını vereceğini söylemiştir. Gerçekten de böyle bir açıklama suyu baştan kesmek gibi olurdu. Bir dizi tartışmaya meydan vermezdi. Rauf Beyin açıklaması yer, zaman ve çevre olarak yanlıştır. Bu yüzden Rauf Beyin açıklamaları, milli varlığa saldırı için kullanılmıştır.

Recep Bey, Tanin gazetesinin, “Ankara’da milletvekilliği, alınıp satılan bir makamdır,” suçlamasını kabul etmemekte, alınıp satılanın Tanin’in vicdanı olduğunu belirtmektedir.⁸⁴

Menteşe milletvekili ve Yeni Gün’ün başyazarı Yunus Nadi Bey; Rauf Beyin demecinin sadece Yeni Gün tarafından eleştirildiği iddiasına katılmadığını, milletin vicdanında bu eleştirinin yapıldığını Rauf Beyin aklına koymasının gerektiğini belirterek konuşmasına başlamıştır. Kurtuluş Savaşı’nda iç ve dış düşmanlarla birlikte sarayla da mücadele edildiğinin, halife orduları ile savaşıldığının unutulmaması gerektiğini ve Rauf Beyin de Kurtuluş Savaşı’nın başından beri içinde bulunduğu halde, nasıl böyle bir açıklamayı yaptığını anlamanın zor olduğunu söylemektedir. Halk Fırkası’ndaki tartışmadan sonra kuşkularının ortadan kalktığını açıklamaktadır.

Rauf Beyin önceki açıklamasında, cumhuriyetin ilânını çok hatalı bir hareket olarak itham etmiş olduğunu belirten Yunus Nadi, ilk açıklamayı

⁸⁴ AYG, 26 Kasım 1923, s.5.

eksik ve yanlış anlaşılmaya müsait olarak görmektedir. Rauf Bey, İstanbul açıklamasında milli egemenlikle cumhuriyet yönetimi arasında bir fark olmadığını söylemiş olsaydı, böyle sorunların yaşanmayacağına inanan Yunus Nadi, Rauf Beyin çok açık yeni bir demeç vererek sorunun ortadan kaldırılmasına doğru bir hareketi başlatmasını önermektedir.⁸⁵

Kars milletvekili ve Rauf Beyin çok iyi bir arkadaşı olan Ağa oğlu Ahmet Bey; Rauf Beyi, cumhuriyetçiyim, ama Ankara cumhuriyetini kabul etmiyorum diyen Hüseyin Cahit ile aynı tarafta görmekten dolayı şaşkınlığını saklayamamaktadır. Cumhuriyetin acele ilân edildiği ifadesini de, cumhuriyeti istemiyorum sözü ile eşdeğer görmektedir.

Tevhid-i Efkâr gazetesinde irticacılığı ile ün salan Velid Bey, cumhuriyetin ilânı hakkında şöyle demiştir: “Üç tane şakşakçı, iki tane fırıldakçı, bir hilekâr toplanmış bir şeyler yapmış. Millî Kahraman Mustafa Kemal Paşadan başlayarak bütün milletvekillerini, partiyi ve memleketi, bu üç adam kandırmış. Bu şakşakçı ve hilekârlar, bir oldu bitti ile cumhuriyeti ilân etmişler.”⁸⁶ İşte Ağa oğlu Ahmet Bey, Rauf Beyin açıklamalarını, bunun farklı bir dille söylenişi olarak görmüştür. Çünkü cumhuriyetin ilânı konusu, uzmanlar komisyonu tarafından aylarca tartışılmış, bu tartışmalar sürerken kamuoyu bilgilendirilmiş, aylarca basın aracılığı ile tartışılmış, konu üzerine anketler yapılmış, bakanlar kurulunda ve TBMM’de görüşülmüştür. Hükûmet buhranı, cumhuriyetin ilânının öne alınmasını sağlamıştır. Aslında işlem bundan ibarettir.

Rauf Bey ikinci defa söz almış ve Halife ile görüştüğünü, bunda saklanacak bir yön bulunmadığını, görüşme teklifinin Halife Abdülmecit’ten geldiğini, TBMM’nin seçtiği, Kuva-yı Milliye yanlısı bir halifenin görüşme teklifini reddetmenin yanlış olacağını düşünerek görüşmeyi kabul ettiğini, Adnan Bey ve Refet Paşanın da beraberinde olduğunu belirterek bunda yanlış olanın ne olduğunu sormuştur. Çünkü Adnan Bey, başbakanlıkla Halife arasında irtibatı sağlamakla görevli bir kişidir.

⁸⁵ AYG, 26 Kasım 1923, s.5-6.

⁸⁶ AYG, 26 Kasım 1923, s.6.

Hatasını kabul eden Rauf Bey, bunun düzeltilebileceğini söylemiştir. Ayrıca Ankara'ya geldiği zamandan beri kendisini muhalefet gibi görenlerin ve bir muhalefet partisi kurmasını bekleyenlerin düşüncelerinin baskısı altında olmaktan sıkıldığını ifade etmiştir. Böyle bir durumun olmadığını, ancak Halk Fırkası'nın çoğunluğunun kendisini istememesi durumunda, kararın kendilerine ait olacağını ve memleketin içinde bulunduğu şartlar altında muhalif bir partinin kurulmasının doğru olmadığını belirtmiştir. Meksika'daki gibi millette mutluluk getirmeyen bir cumhuriyetin taraftarı değil, millî egemenliği temel alan bir cumhuriyetten yana olduğunu ilâve etmiştir.

Öte yandan Rauf Bey; cumhuriyet karşıtı Velid Bey ve Hüseyin Cahit ile görüştüğünü, İstanbul milletvekili olarak kanun, hukuk ve uygarlık dışı olmayan herkesle görüşmesinin normal olduğunu, onlarla görüşmesinin onların düşüncelerini kabul ettiği anlamına gelmediğini, bir gerici ile görüşenin gerici sayılamayacağını savunmuştur.⁸⁷

Malatya milletvekili İsmet Paşa da, cumhuriyetin ilânı aşamasında bütün dünyanın Türkiye'deki gelişmeleri izlediğini, böyle bir zamanda bu davranın ileri gelenleri arasında bir düşünce ayrılığı varlığı izleniminin iyi sonuçlar vermeyeceğini, basın önünde değil kendi aralarında tartışmanın daha doğru olacağını, yanlış yapanların cezalandırılması ilkesinin hâlâ devam ettiğini söylemiştir. Yani aba altından sopa göstermeyi ihmal etmemiştir.

İsmet Paşa, başbakan olarak kararlı bir tutum sergilemiş, cumhuriyetle oynanılmamasını istemiş ve 23 Nisan 1920'den beri milli egemenliğe dayalı bir cumhuriyetin olduğunu, Rauf Bey gibi bir devlet adamının, eski bir başbakanın, yarınki başbakanın gelişi güzel konuşmaması gerektiğini, sözünün varacağı yeri iyi hesaplaması lazım geldiğini ifade etmiştir. İnkılâp zamanlarında Rauf Bey gibi bir devlet adamının tereddüt ve şüphe göstermeye hakkının olmadığını, Rauf Beyin cumhuriyetin ilânında acele edildiği, sorumluluk sahibi olmayan insanlar tarafından ve zorla ilân edildiği iddialarının TBMM'ye hakaret anlamı taşıdığını, Halk Fırkası üyesi bir kişinin bu sözlerini geri almasını istemiştir.⁸⁸

⁸⁷ AYG, 26 Kasım 1923, s.7 ve 2.

⁸⁸ AYG, 26 Kasım 1923, s.2.

27 Kasım 1923 tarihli Yeni Gün, İsmet Paşanın konuşmasının tamamını yayınlamıştır. Bir önceki gün Yeni Gün'de özet olarak yer alan konuşma burada bütün ayrıntısı ile verilmiştir. Bu konuşmada, Türkiye'nin hilâfet orduları ile savaşmak zorunda kaldığının unutulmamasını isteyen İsmet Paşa, yeni hilafet ordularının da toplanabileceğine işaret etmiş, uyanık olunmasını tavsiye etmiş ve şöyle devam etmiştir:

“Bir hilafet fetvası bizi Dünya Savaşına sürüklemiş, bir hilâfet fetvası millet ayağa kalkmak istediği zaman, ona düşmanlardan daha kötü bir şekilde saldırmıştır. Artık Türkiye devletinin kutsal hilâfetle olan ilişkilerini kanun düzenlemiştir. TBMM hilâfetin dayanağıdır. İlişki bundan ibarettir. Buradaki siyasal açıklamalarımın kutsal hilafete ve onu işgal eden şahsa yönelik anlam çıkarmak isteyenlere lanet olsun.

“Tarihin her hangi bir devrinde bir halife, zihninden bu memleketin kaderine karışmak isteğini geçirirse, o kafayı hemen koparacağız. Türkiye Cumhuriyeti'ne, Türkiye devletine ve Türkiye milletine karşı tutumlarını ve zorunluluklarını kalben, zihnen, vicdanen, şeklen ve her suretle bir iman ile koruyan halifeler, kutsal makamlarında sürekli saygı göreceklendir... Biz cumhuriyetin sorumsuz insanlar tarafından bir oldu bitti el ilân edildiğine katılmıyoruz. Rauf Bey bu konuda endişe ediyor. Rauf Bey konuşmasının yanlış anlaşıldığını söylüyor. Öyleyse tekzip etmeliydi.”⁸⁹

İsmet Paşa, Rauf Beyin etrafında bir muhalefet partisinin kurulması çalışmalarının olduğu yolunda bilgiler aldıklarını da, resmî ağızdan ifade etmiştir.

Yunus Nadi Bey, Rauf Beyin Halk Fırkası'ndaki konuşması ile ilgili olarak Yeni Gün'de cumhuriyetin savunmasını yapan bir yazı yazmıştır. Yunus Nadi bu yazısında, Rauf Beyin İstanbul açıklamaları ile TBMM'deki konuşması arasındaki büyük farklılığa işaret etmekte ve ince bir politika yaptığını inanmaktadır. Bu yüzden cumhuriyetin savunulması gerektiğine olan inancını dile getirmektedir.

Rauf Beyin TBMM'deki konuşmasına, İstanbul gazetelerinin yaklaşımı ilgi çekicidir. Yunus Nadi iki konuşma arasında farklılık olduğunu söyler-

⁸⁹ AYG, 27 Kasım 1923, s.2.

ken, İstanbul basını arada bir farklılık göremediklerini, Rauf Beyin İstanbul'da söylediklerini Halk Fırkası'nda da söylediğini dile getirmektedirler. Onun için Yunus Nadi kuşkuya düşmüştür. Yunus Nadi, Rauf Beyi çok sevdiğini, ancak milletini ve ilkelerini daha çok sevdiğini söylemek durumunda kalmıştır. Vatan, millet ve ilkeler konusunda dostlukları ikinci plâna iten Yunus Nadi, sorunun henüz bitmediğine inanmaktadır. Ona göre Rauf Bey, millî egemenlik ve cumhuriyet konuları üzerinde mantık oyunları yapmaktadır. Çünkü Rauf Bey, “Her millî egemenliğin olduğu yerde cumhuriyet vardır, fakat her cumhuriyetin olduğu yerde milli egemenlik yoktur.” demektedir. İşte bu yaklaşımı Aristo mantığı olarak yorumlayan Yunus Nadi, “İngiltere’de milli egemenlik vardır, ama yönetim şekli cumhuriyet değildir, ” diyerek cevap vermektedir. Sonuç olarak da, Rauf Beyin cumhuriyetçi değil, meşrutiyetçi olduğu kararına varmaktadır. Öyleyse cumhuriyet yönetimi, cumhuriyeti koruyucu önlemler almak zorundadır.⁹⁰

Cumhuriyet İlanı Üzerine Ortaya Atılan Diktatörlük İddiaları

Tanın gazetesi 11 Kasım 1923 tarihli sayısında başmakaleye “diktatörlük” kavramını taşımaktadır. Hüseyin Cahit bu makalesinde; TBMM'nin bile hep kullardan meydana gelen bir köleler topluluğu olduğunu, Ankara'daki her şey ve herkes gibi Yeni Gün gazetesinin de, kendisinin değil başkalarının düşünce ve emellerinin tercümanı bulunduğunu belirterek, doğrudan Mustafa Kemal Paşayı hedef almıştır. Hüseyin Cahit Bey, Mustafa Kemal Paşanın diktatör olmaya doğru gitmesinden, yani diktatör olmasından duyduğu endişeyi dile getirmiştir. Ama bu bir endişe olmaktan çok, bir diktatörlük suçlamasıdır. Çünkü Ankara'daki her şeyi ve herkesi Mustafa Kemal Paşanın kulları olarak görmektedir. Yine de Ankara'ya seslenerek, “Söyleyin ki, ortada diktatörlük falan yoktur. O halde ben de müsterih olurum, kaygılanmam.” demektedir.

Yunus Nadi de bu iddiaya verdiği cevapta, “Eğer onların yanında bizim sözümüzün bir değeri varsa, H. Cahit Beye temin etmek isteriz ki, böyle bir şeyin aslı olmadığı gibi aslının olma ihtimali de yoktur. Bu memlekette kişisel egemenliğe artık imkân yoktur.

⁹⁰ Yunus Nadi, “Cumhuriyetin Müdafaası”, **AYG**, 27 Kasım 1923, s.1.

“Hüseyin Cahit, ortaya hiç yoktan bir diktatörlük sorunu çıkarmak için kanıt olarak, Suphi Nuri Beyin bir-bir buçuk ay önceki bir makalesiyle Yeni Gün’ün son günlerdeki bir makalesini göstermiştir. Bu iki makaleyi birbirine ulamış ve bunlara karşı sessiz kalınmış olmasını kanıt olarak sunmuştur... Suphi Beyin makalesini okuyup şöyle gülüp geçmiştik... Yeni Gün’ün yayını hakkında tek kelime söylenmesini, çok şiddetli olarak protesto ederiz. Çünkü Yeni Gün, resmî hiçbir şahıs ve kurumun değil, belki kendi anlayışına göre sadece millî vicdanın tercümanı olan bir gazetedir.”⁹¹

Sonuç

Yeni Gün gazetesinde cumhuriyetle ilgili ilk yazı 6 Eylül 1923 tarihini taşımaktadır. Bu tarihten sonra tartışmaları hızlandıran gelişme, Mustafa Kemal Paşanın Neue Freie Presse muhabirine verdiği demeçle 27 Eylül 1923’te olmuştur. Bu konuşma sırasında Mustafa Kemal Paşa, Türkiye’deki yönetimin adının aslında bir cumhuriyet olduğunu açıkça söylemiştir.

Arkasından Teşkilât-ı Esasiye Kanunu'nda yapılacak değişiklikleri hazırlamak üzere TBMM içinden bir komisyon kurulmuştur. Yeni Gün gazetesi, Teşkilât-ı Esasiye Kanununda yapılacak değişikliklerle ilgili anketler yapmış ve konuyu canlı ve gündemde tutmuştur. Ankara’nın başkent olması ve arkasından gelen hükûmet sorunu manşetten düşmeyen gelişmeler olarak dikkati çekmektedir.

İstanbul basını, 27 Eylül’deki Mustafa Kemal Paşanın açıklamalarından sonra cumhuriyet konusunu dilinden düşürmemiştir. İstanbul basını, Teşkilât-ı Esasiye Kanununda değişiklik yapmak için toplanan komisyonun toplantı yeri ile ilgili alaycı yazılar yazmışlar, Ankara’nın başkent olmasını içlerine sindirememiş, ellerindeki gücün kayıp gidişinden duydukları endişelerle bir dizi tutarsız çıkışlar yapmışlardır. Hükümet buhranı sonucu gelen cumhuriyetin ilânı ise, bekledikleri ve fakat engel olamadıkları gelişmeyi, şaşkınlık ve biraz da kızgınlıkla karşılamalarına neden olmuştur. Bu yüzden TBMM’nin İstanbul milletvekillerinden Rauf Beyin açıklamalarına, bütün güçleri ile sarılmışlardır.

⁹¹ AYG, 26 Kasım 1923, s.3.

Rauf Beyin açıklamaları, iki taraftaki bastırılmış duyguların da harekete geçmesine neden olmuştur. Özellikle yeni gelişmeleri içine sindiremeyen İstanbul basınının, Ankara'ya, TBMM'ye, cumhuriyete saldırmasına ve bunlara karşı açıkça cephe almasına fırsat vermiştir. İstanbul basını; TBMM içinden kendilerine bir yandaş bulmanın verdiği sevinçle, Rauf Beyin etrafında bir muhalefetin oluşturulmasının, hatta saltanatın geri getirilmesinin ve hiç değilse halifenin Türkiye devletinin devlet başkanı durumunda tutulmasının yollarını aramaya başlamışlardır. Bu hedeflerine ulaşmak için Rauf Beyi kullandıkları ve yönlendirdikleri söylenebilir.

Cumhuriyetin ilânı konusunda Rauf Beyin Ankara'daki gelişmelerden habersiz olması mümkün değildir. Teşkilât-ı Esasiye Kanununda düzenleme yapmak için bir komisyonun kurulduğunu bilmeyen yoktur. Ayrıca 1921 tarihli Teşkilât-ı Esasiye Kanununun 1.maddesini bilmemesi de mümkün değildir. Bu maddede, “Egemenlik kayıtsız, şartsız milletindir. Yönetim biçimi, halkın doğrudan doğruya kendi kendisini yönetmesi ilkesine dayanır, ” denilmektedir. Bu nedenle Rauf Beyin kopardığı fırtına bir bakıma anlamsızdır. Sadece amaç bir muhalefetin oluşturulması ise, o zaman bir bakıma anlamlı görülebilir.

Gerçekten de cumhuriyetin ilânı üzerine oluşan tartışmalar, bir muhalefet partisinin doğması için ortam hazırlamıştır. Milli egemenlik taraftarları, Halk Fırkası içindeki cumhuriyet karşıtlarını tasfiye etmek için ve “halifeyle birlikte bir milli egemenlik” düşünen muhaliflerin yeni bir parti kurarak, cumhuriyetin ilânından sonra cumhurbaşkanı seçilerek daha da güçlenen Mustafa Kemal'i durdurmak isteyenler için, cumhuriyetin ilânı sonrası tartışmalar bir fırsat olarak değerlendirilmiştir.

Cumhuriyetin ilânı konusunda Ankara'nın bir hatası varsa, o da Kurtuluş Savaşı'nın ve sonrası gelişmelerin önderlerinden biri durumunda olan Rauf Beyin bilgilendirilmemesi olabilir.

Yeni Gün, cumhuriyetin ilânına kadar “Cumhuriyetin ilân edilmesi diye bir şey yok” ve cumhuriyetin ilânından sonra da “Zaten üç buçuk yıldır cumhuriyet vardı, yapılan var olanın adının konulmasından ibarettir, ” diyerek bir yaklaşım geliştirmiş ve böylece Anadolu ve Ankara hareketinin ya-

nında yer almıştır. Cumhuriyetin tam bir savunuculuğunu yapmış, işi bazen İstanbul basınına tehdit noktasına kadar götürmüş, hükümeti bu çatlak sesleri susturması konusunda göreve çağırmış ve hatta inkılâplara karşı çıkanların başlarının kopartılmasını istemekten geri kalmamıştır.

Yeni Gün, inkılâpların düşünce olarak hazırlığında, kamuoyu oluşturulmasında, yönetimi düşünceleri doğrultusunda yönlendirme çalışmalarında etkili olmuş, Mustafa Kemal'in inkılâp anlayışına güvenmiş, Mustafa Kemal'e sürekli destek vermiş ve bizzat kendisi inkılâpçı olan bir gazete görüntüsü sergilemiştir.

